

DR. LJUDEVIT PIVKO:

PROTI AVSTRIJI

SLIKE IZ BORBE JUGOSLO-
VANOV NA ITALIJANSKI
FRONTI PROTI AVSTRIJI.

MARIBOR 1923

ZALOŽIL KLUB DOBROVOLJCEV V MARIROBU
TISKALA „LJUDSKA TISKARNA“ V MARIBORU

DR. LJUDEVIT PIVKO:

PROTI AVSTRIJI

SLIKE IZ BORBE JUGOSLO-
VANOV NA ITALIJANSKI
FRONTI PROTI AVSTRIJI.

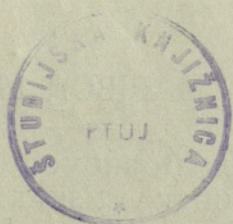
MARIBOR 1923

ZALOŽIL KLUB DOBROVOLJCEV V MARIROBU
TISKALA „LJUDSKA TISKARNA“ V MARIBORU

226.3-94
940.3/4
949.711 1916/1918"

614 ← 1/2

S-87 dupl.

17.12.1949

1. Pismo v Vicenzo.

Meseca novembra 1916. je prišel naš bosenski bataljon (V. b. h. 1) v sektor Caverna med Salubijem in Frattonijem ob potoku Masu nedaleč od Borga v Suganski dolini.

V tej dobi sem imel med slovanskimi oficirji in v jugoslovanskem moštvu že skupino zarotnikov. Skupina je rastla in širili smo se tudi po sosednih sektorjih.

Izdeloval sem načrt, kako bi občutno omajali avstrijsko fronto. V Italiji smo videli vojno silo, ki stoji v borbi zoper Avstrijo in tej vojni sili smo hoteli brezobzirno pomagati. Čim prej bo razbita Avstrija, tem prej dosežemo izpolnitev svojih narodnih idealov. Svoj smoter dosežemo najbolje in najtemeljiteje, ako ne pridemo v Italijo kot ubežniki, temveč ako ostanemo na fronti in pomoremo v ugodnem trenutku nasprotnikom Avstrije, — v svojem položaju Italiji, ki ji lahko ogromno koristimo. Kot ubežniki ne moremo koristiti, saj ne more nihče trditi, da bi bil odhod 50 ljudi občutna slabitev avstrijske vojne sile.

Poizkus, da dobimo zvezo iz Caverne v Samone pri Strignu, se nam je 10. januarja 1917. zaradi previ-sokega snega ponesrečil.

* * *

Spomladi 1917. so porinili bataljon iz Caverne v južni sosedni odsek Val Sugana.

Izpremembra nam je dobrodošla, ker se nam zdi, da je carzanski odsek kakor ustvarjen za nas.

Tekom maja in junija pripravljamo gradivo, s katerim se hočemo predstaviti Italiji. Po posredovanju prijatelja pri komandi 11. armade v Levicu smo dobili 1 izvod vojnega razporeda vseh trup 11. armade in ostalih tirolskih komand.

Moji oficirji in podoficirji mi pomagajo risati načrte.

Prvotno je bil določen korporal Cvijo Đurić, ki je brez dvoma najodličnejši podoficir, ki pa govori samo srbohrvatski jezik, kar je velik nedostatek z ozirom na misel, da v Italiji morebiti ne bodo imeli pri rokah tolmača za srbohrvaščino. Đurić uvideva potrebo. Oprostili smo ga naloge in jo poverili podnaredniku Karlu Mlejneku.

Mlejneka sem odgojil v četi iz skromnega in tihega redova v odločnega dečka. Nikdar ne govori mnogo, a ima več lepih lastnosti: odkritosrčen je in pošten in svojega oficirja se oklepa z vdanostjo in ljubeznijo. Ne pije, ne kadi, svoj delež vina in tobaka deli Bošnjakom. Kmalu sem ga povzdignil na razvodnika, ob prvi priliki na korporala in nato na podnarednika.

Uvajam ga v nalogo, koju hočemo izvršiti, kažem mu načrt, skice in pismo za poveljstvo I. italijanske armade v Vicenzi in Mlejnek izjavlja, da pojde z zavojem v Italijo. — Dne 5. julija morajo vse čete patroljirati na ukaz 181. brigade, ki si hoče na podlagi tipanja izvidnic sestaviti točno evidenco italijanskih ovir in utrdb. Ob tej priliki vodi Mlejnek izvidnico 4. čete. Dajem mu dva zarotnika, redova Mašića in Šimanovića in ga spremljam mimo kapelice za vasjo Spera po nekdanji cesti proti Strignu, da si ogleda pot in najde primerno mesto, ki bo najprikladnejše za prehod v italijansko linijo.

Pot je že udobna. Zarotniki smo jo popravili in iztrebili kamenje in vrbje in razno navlako, ki je ležala in bohotno rastla na nekdanji cesti iz Castellar v Spero in Strigno.

Dne 11. julija revidiram besedilo pisma za poveljstvo I. italijanske armade.

V uvodu pisma začrtujem voljo organiziranih jugoslovenskih in čeških upornikov v bataljonu, oficirjev in moštva, da stopijo z Italijo v stik. — Smatramo, da je možno preokreniti ravnotežje vojnih sil pred nameravano nemško in avstrijsko ofenzivo ob Soči Italiji in njenim zaveznikom v korist. Mi Jugoslovani in Čehi bosanskega bataljona se smatramo za zaveznike antante. — Italijanski vojski ponujamo pozicije Suganske doline in priporočamo, naj izvrši Italija s primernimi silami krepek sunek — po priloženih načrtih. Prva kolona, ki bo z lahkoto hitela po suganski dolini čez Levico proti Perginam in Trentu, ni po našem mnenju tako važna, kakor druga, ki si izsili prehod proti severu pod Salubijem ob Masu in po Calament-ski dolini v Flemsko dolino nad Cavalese in poizkusi prerezati pri Ori (Auer) pod Bolzanom glavno in edino železnico vse južne Tirolske.

Generalni štab naj izvoli preštudirati priložene načrte, skice in karte; naj uvažuje, da je v tem trenutku sicer še nekaj nemških trup v tirolskem ozadju od Trenta više, kakor je razvidno iz prilog, toda te trupe že odhajajo in odidejo v najkrajši dobi na soško fronto, kjer so v teku priprave za veliko — morebiti največjo ofenzivo proti Italiji.

Za vse poedine kolone daje zbor zarotnikov v bosenskem bataljonu vodnike na razpolago.

Italijanska komanda naj pripravi material za most čez Maso pri Agnedu, da bo po zavzetju suganskega odseka napredovalo gibanje italijanskih trup z vsemi tehniškimi sredstvi.

Predlagam, naj se vsa akcija izvrši naglo, prese-netljivo. Začetek naj vodi v obliki zagvozde iz Strigna in Ville čez Maso pri Carzanu. Druga faza akcije bodi razširjenje posesti po vsem suganskem sektorju in zaje-manje artilerije 18. divizije od Civarona do Salubija in na S. Pietru. Tretja faza akcije bodi razvod kolon v ozadje s pomočjo najhitrejših sredstev, ciklistov in avtomobilov. Za pešce in cikliste je pripravljeno pet

brvi in mostičev čez Maso, za avtomobile in artilerijo si mora italijansko poveljstvo postaviti že omenjeni most, kar ne bo spojeno z zamudo časa, ker je cesta na obeh straneh Masa nepokvarjena.

Prva in druga faza sta izvršljivi v eni in edini noči, tekem malega števila ur, tretja faza je odvisna od moči in brzine gibanja.

Zarotniki so pripravljene, da sodelujejo povsod, kjerkoli bi smatralo italijansko poveljstvo naše moči za dobrodošle in naše poznavanje razmer za koristno.

Odpreti hočemo carzanske položaje, prerezati v danem trenutku vse telefonske zveze odsekom, baterijam, 181. in 1. gorski brigadi in 18. diviziji, prekiniti hočemo električno strujo in poškodovati električno centralo, ki krmi žične ovire po Suganski dolini.

Prilagam rezervatne načrte 18. divizije v merilu 1:25.000, vse potrebne specialne karte v merilu 1:75.000, rezervatne karte z natisnjeno italijansko linijo, carzanski odsek v merilu 1 : 10.000, večje število risb poedinih odsekov Suganske doline v merilu od 1:500 do 1:2.000.

Italijanski generalni štab naj nam potrdi, da je prejel v redu zapečaten zavoj z vso vsebino, ki je razvidna iz priloženega inventarnega seznamka. Potrdilo nam bodita 2 težki (15 cm) granati točno opoldne na carzanski most .

Moje ga poslanca naj pošlje generalni štab po isti poti nazaj v Carzano, ker nam bo še nujno potreben in ker nočemo imeti sitnosti zaradi »dezercije«, in slednjič, da mi prinese odgovor.

Poslancu naj izroče list, kje in kdaj naj pride komandant carzanskih zarotnikov v italijansko linijo na došovor, kar je možno med 22. in 24. uro vsako noč.

Pečatim, naznačujem pošiljatelja »Mittente tenente Pavlin. Riservatissimo.

Allo Stato Maggiore I. Armata.

* * *

Pravega imena nočem podpisati — iz previdnosti. Avstrijske špijonaže je po Italiji toliko, da mora-

mo računati tudi s tem, da zve morebiti kaj o našem podjetju.

Podnaredniku pripravljam razen zavoja še posebno pismo za poveljstvo italijanskega odseka v Strignu, v kojem opozarjam, da ima parlamentarec-podoficir izredno važne dokumente v paketu, koje je treba nemudoma poslati komandi armade in vrhovni komandi, moj poslanec se pa mora vrniti takoj ali vsaj naslednjega dne. — — —

Moj podnarednik se težko uči italijanski. Po parku barona Buffe v Carzanu hodi od kostanja do kostanja in se uči. Pogostoma gleda v listič, na kojem ima tri besede: »Io sono parlamentario«.

»Toliko moraš znati, če hočeš iti v Italijo.«

Signal iz Vicenze.

Podnarednik je 12. julija opoldne odnesel zavoj. Ni se vrnil zvečer niti ponoči. — Njegovi spremljevalci se vračajo zvečer in pripovedujejo izmišljeno zgodbo, da so Italijani Mlejnekovo patroljo napadli iz zasede in jo razpršili. Podnarednik je tudi utekel, toda k četi ga še vedno ni. Skril se je in Italijani ga iščejo — ali je pa siromak ujet . . .

Pri pisarni 4. čete v Carzanu si nalagam pipo. Nekje daleč je izstrelil težek top. Prižigam si počasi, v tem se pa bliža po zraku od italijanske strani »zum zum zum« naravnost v smeri k nam. To je znani šum velike granate.

»Brrum!« —

Dvajset korakov od carzanskega mosta se dviga ogromna črna megla 25 m visoko. Veter razganja dim čez Maso k nam. Kakšen smrad!

Ljudje so oživali, v kaverne teko. Kadar padajo zrna te velikosti, ni zdravo biti v bližini na cesti.

Gledam na uro. Dve minuti manjkata do poldneva. »Vraga, poldne! — To je moja granata! Signal iz Vicenze!«

Ogrela me je. Hitim v park, odkoder je boljši razgled na most v dolinico ob potoku.

Še ena granata mora priti!

Štiri minute po eksploziji je izstrelil top drugič. Nekaj sekund je tiho, potem pa zopet zumzum . . . Sakrament, blizu se mi zdi — za debelim kostanjem sem že, toda z občutkom, da nisem na varnem.

V kamenje onstran potoka je udarilo. Kamenje in železje leti po Carzanu, buta v stene in drevje in frči žvižgaje v vseh melodijah visoko preko nas.

Nad potokom je zopet ogromna črna megla.

Po Carzanu je vse tiho. Žive duše ni videti. Vedoč, da je ta granata že zadnja, in zadovoljen, da mi je podnarednik oddal zavoj v prave roke, hitim iz parka v rove in korakam od luknje do luknje.

»Dobro ste se poskrili, junaki! Italijan vas pozdravlja, misleč, da ste opoldne pri menaži.«

»Čuvajte se, gospod nadporočnik! Boga mi, zrna so velika. Na nas strelja.«

»Ni prvič, kar strelja na nas. Pošiljal nam je Italijan že druge kalibre.«

In stopam dalje, da se pošalim s stražami.

»Boga mi, on se ne čuva — on se ne boji granate!« se čudi nekdo za menoj.

Prišedši do telefonske celice, oddajam depešo brigadi:

»Sovražnik strelja z granatami težkega kalibra v Carzano.«

Popoldne in zvečer čakam zaman svojega poslanca.

Kdo ve, kje hodi; Vsi govore o siromaku podnaredniku, ki so mu včeraj Italijani razpršili patroljo in ga najbrž ujeli. Nihče ne more več verjeti, da se še vrne.

Adjutant v Telvah je tudi že slišal o smoli 4. čete. Komandant 4. čete, poročnik Knott, je ves nesrečen. Brigadi še nismo javili, da se nam včeraj s patrolje ni povrnil podnarednik, sedaj pa ne moremo več odlagati poročila.

Brigadi pošiljam ob 8. uri zvečer kratko vest:

»Poročnik Knott poroča, da je poslal popoldne patroljo v Spero. Italijani so patroljo napadli iz za-

sede in jo razpršili. Patrulja se je vrnila, enega moža še ni. Poročnik Knott se nadeja, da je utekel tudi ta in da se vrne sedaj v večernih urah. — Rezultat patrolje je inace povoljen. Obširno poročilo sledi.«

* * *

Ob 3. uri zjutraj je priletela v Carzano vest, da se nam je vrnil izgubljeni podnarednik.

Kdor je spal, tistega bude, da sliši novico.

Dremal sem tudi jaz. Redov Borek je zbudil mojega slugo, ta pa mene.

»Kje je?«

»Na tretji straži (točka 525) je. Pravijo, da je ves umazan, raztrgan, razoglav. Puško pa ima.«

Naročujem, naj puste poročnika Knotta pri miru, ker je jako truden. Mora se naspati. Novica o povratku podnarednika ga bo veselila zjutraj tem bolj.

Najprej pošiljam brigadi depešo:

»Četrta četa javlja, da se je razpršena patrulja vrnila polnoštevیلno. Zadnji mož je bil o polnoči doma. Podrobno poročilo z važnimi podatki o sovražnih pozicijah sledi.«

Podnaredniku hitim naproti h gorenji brvi, koder je najbližja pot od tretje straže v Carzano. Na brvi čakam in poslušam pol ure. Ni ga. Morebiti je odšel preko dolenjega mostu?

Vračam se v Carzano. — Mlejnek je baje že doma.

»Naj pride!«

Prižigam si luč v svojem brlogu in že slišim podnarednikov glas zunaj pred oknom. Večji skupini pripoveduje nekaj.

»Pridil!«

Okrogla glavica se je prismejala, mršava nekoliko. Oči se blišče. Zdi se mi, da se mu je izraz oči nekoliko izpremenil tekom 37 ur.

Dobro?«

»Dobro.«

»Oddal?«

»Oddal.«

»Javili so nam opoldne s kanonom, da so sprejeli.«

»Vem, rekli so mi, da so naznanili.«

Ne vem, kako bi ga pogostil. Na mizo mu stavim steklenico slatine in južino.

Zunaj čaka skupina radovednežev, ki bi rada slišala, kaj je doživel podnarednik. Pogovarjajo se polglasno.

»Zdaj spat, kdor nima službe! Jutri je zopet dan, da vidite podnarednika in ga čujete.

Bošnjaki se razhajajo počasi, neradi.

»Okrepi se! Truden si.«

»Hvala! Večerjal sem v Strignu o polnoči.«

»Kaj si jedel?«

»Risotto.«

»Torej pripoveduj!«

»Io sono parlamentario.«

Podnarednik pripoveduje, kako je nesel zavoj v Italijo:

»Svojima spremljevalcema sem se skrila za Spero in šel v travo po vseh štirih po zapuščenih rovih proti Strignu. Pred laškim oporiščem na levi strani ceste v Strigno (q 548) sem jel previdno lesti. Videl sem Italijane. Posadka se je brezskrbno zabavala, dva sta se metala in gnjavila, drugi so pa gledali in se smejali. Nekateri so bili na drevju in so zobali murve. Mene ni nihče videl. Preskočil sem pri grmu ovire in obstal za grmom. Nihče me ni videl. Puško sem si skrila v grmu in jo lepo zakrila z listjem in šel dalje z zavojem v roki. Niti tedaj me ni nihče opazil. Ustavil sem se pod drevesom in zaklical vojaku, sedečemu med vejami. »Halo!« — Pogledal je, kdo zove — ko bi videli, kako je zazijal! — »Austriaco!« — V trenutku je bil spodaj pred menoj, ne da bi se spuščal po deblu — kar padel je, pa lepo na noge. Ni me čakal, samo pogledal je in jo udrl proti ostalim. »Austriaco! Austriaco!« Jaz pa počasi za njim, maham in kažem zavoj. Kako življenje je nastalo med njimi. Me-

nil sem, da se vse razleti, bežali so po puške. Moj zavoj jih je pa pomiril, zlasti ker so videli, da nimam orožja. A nobeden se ni približal, jaz sem moral počasi k njim. Kazal sem zavoj in ponavljal tri besede, katere ste me naučili. Petkrat pravim: »Io sono parlamentario.« Tako sem prišel k njim. Ozirali so se, ali nas ni morebiti več, potem so se trije ojunačili, prijeli me za rame, suvali me nekoliko in mi hoteli vzeti zavoj. Pokazal sem jim naslov, a zavoja nisem dal. »Io sono parlamentario.« Pač pa sem jim dal ono pismo, ki sem ga imel posebej. Čitali so ga najprej eden, potem drugi, nato še dva zaporedoma, oba na glas. Začeli so se smejati, meni so pa pravili »fattorino, fattorino«. Prosim, kaj je to?«

»Zapisano je bilo, da mi morajo poslati mojega »fattorina« ali dečka nazaj. Menda se jim je zdela ta beseda smešna.«

»Da, tudi drugi so se pozneje smejali, kateri so čitali vaše pismo. — Komandant njihove straže je javil po telefonu, da je prišel Avstrijak, ki pravi, da je parlamentario. Štirje vojaki so me spremili nazdol po serpentini, ki je vsa prerovana. Hoteli so mi zavezati oči, a branil sem se, češ, da sem parlamentario, in pustili so mi oči. Tudi zavoj so mi hoteli vzeti, jaz ga pa nisem dal, in sem pravil: »Io, io!« Umeli so, da hočem sam nesti. Po dolgi poti smo prišli k poveljstvu čete in potem k bataljonu. Oficirjem sem dal zavoj in pregledovali so pečate in napis. Malokdo zna kako nemško besedo, hrvatski in češki ne zna nihče. Samo z nekim kapitanom sva se dogovorila, a je jako slabo govoril nemški. Pri bataljonu so mi ponudili jedi in pijače, a nisem vzel. »Danke, nichts!« Kapitan je rekel drugim, da pravim »grazie, niente.«

»Poslušaj, ti si se naučil italijanski!«

»O, kakih dvajset besed že znam,« se hvali in nadaljuje:

»Čakal sem do večera pri bataljonu. Pome je prišel avtomobil in peljali smo se na višjo komando v Castel Tesino. Tam smo se ustavili in šli po starih

lesenih ozkih stopnicah v 1. nadstropje. Oficirji so se posvetovali v sosedni sobi, nato je prišel eden pome. Vprašali so me, kdo me pošilja. Odgovoril sem:

»Moj komandant.«

»Kdo je tvoj komandant?«

»V zavoju je pismo, tam je vse zapisano.«

»Kako se zove tvoj komandant?«

»V pismu je vse zapisano.«

»Saj vendar veš, kako se piše oficir, ki te pošilja?«

»Da, vem. Moj komandant je rekel, da moram oddati paket in se vrniti takoj nazaj. Tako je tudi pisano v pismu.«

»Ali je tvoj komandant Italijan?«

»Ne.«

»Je Nemec?«

»Ne.«

»Je Madžar?«

»Ne.«

»Kaj je torej?«

»Slovan.«

»Aha, Poljak?«

»Ne.«

»Čeh?«

»Ne.«

»Kje je doma?«

Mislil sem si, da ne znajo za Maribor in sem rekel:

»Pri Zagrebu.« O Zagrebu so gotovo že slišali.

»Torej Hrvat?«

Pokimal sem, da bo mir.

»Croato, croato!« so pravili križema in se gledali, čitali zopet Pavlin in kimali zopet z glavami. Niso mogli verjeti. Celo minuto so o tem razpravljali. »Non é possibile,« in »impossibile« so pravili desetkrat.

»In ti si tudi Hrvat?« so me vprašali.

»Jaz tudi, Bošnjak,« sem rekel, da bo mir.

»Bosniaco, bosniaco« je šlo zopet med oficirji, kakor med čebelami. Eden mi je vzel fes iz roke in ga gledal, nato ga dal drugemu.

»Je Bošnjak,« je menil. »Je bosnijako, je turko«. (E' bosniaco, é turco.)

»Ni mogoče, non é possibile,« so pravili.

»Ali je tu mnogo Bošnjakov?«

»Mi smo tu sami Bošnjaki, malo je drugih.«

Čudili so se mojemu odgovoru in ni jim bilo menda po volji. —

Za uro smo se peljali dalje v drugem avtomobilu, v zaprtem. Z menoj je bil kapitan in še eden oficir. Oficirja sta se pogovarjala, jaz sem molčal. Nič me nista izpraševala. Dolgo smo se peljali in brzo, kar smo čutili zlasti pri serpentinah navzdol. Na ravnini sem slišal dvakrat žvižganje vlaka. Tako sem vedel, da se peljem ob železnici. Dolgo smo se peljali. Bilo je že ob treh, ko smo se ustavili na majhnem dvorišču z visokim plotom pred lepo enostropno hišo. Pokazali so mi sobo, v sobi je bila postelja zame. Nagovoril me je kapitan in nek višji oficir. Oficirjev je bilo obilo zbranih in vsi so me gledali, potem me je kapitan poslal nazaj v mojo sobo. Vojak mi je prinesel večerjo in vino. Pojedel sem in spal več ur. — Drugo jutro je prišel oficir in me poklical. Hoteli so vedeti to in ono, jaz sem jim odgovarjal, da je vse zapisano v pismu, da nimam drugega naročila kakor prinesiti paket v Italijo in se vrniti. Iz njihovih lic sem posnel, da tako ne pojde. Eden je menil, da me ne bodo pošiljali nazaj, nato sem pa rekel odločno:

»Prosim, povejte gospodom, da je meni moj komandant naročil povedati, da sem parlamentario, ki se mora vrniti z odgovorom.«

»Ali veste, kaj je bilo v zavoju?«

»Seveda vem. Vse to, kar je na vaši mizi, karte pisma, načrti. Moj komandant mi je povedal in pokazal vse, preden je zapečatil.«

Gospoda so se spogledali in se smehljali. Niso me izpraševali več.

Dobil sem zopet južino.

Popoldne me je poklical vojak iz sobe. Na dvorišču je stal zaprt avtomobil. Kapitan je vstopil z me-

noj v avtomobil in šlo je kakor strela. Vedel sem, da me peljejo domov —.«

Mlejnek malo počiva, ker ga govor utruja.

»Ali veš, v katerem mestu si bil?«

»Mislim, da sem bil v Vicenzi. Oficirja v avtomobilu sta gledala ponoči skoz okno in sta govorila najprej o Bassanu, potem o Vicenzi, preden smo se ustavili. Videl sem z okna in z dvorišča štiri hribe na raznih straneh mesta.«

»Okrog Vicenze je res nekaj hribov.« Mlejnek nadaljuje:

»Po dolgi vožnji ob železnici in po serpentinah navzgor smo se ustavili pri poveljstvu Castel Tesino, kjer sem že bil sinoči. Ponoči so me peljali dalje do bataljona v Strignu. Kapitan je mnogo izpraševal, a nič ni zvedel. Zanimalo ga je, kako se mi je posrečilo priti v italijanske rove. Povedal sem mu, da pridem tako, da me nihče ne opazi.

»Ali vas straže niso videle?«

»Nihče me ni videl. Še puško sem si shranil pri pri vas v Strignu in nihče ne ve za njo.«

»Puško imate tukaj pri naših?«

»Da, skrito. Sedaj si jo vzamem.«

Več častnikov je šlo pred menoj in za menoj na oporišče pri Strignu. Prej sem še večerjal. Vojakov nisem videl nič, same oficirje. Oficirji pa imajo tudi puške, kratke. Šel sem naravnost h grmu in se pripognil, odgrebel nekaj listov in imel sem svojo puško. Oficirji so si ogledovali puško in mi jo vrnili. Eden, ki je bil nadporočnik ali kapitan, mi je dal listič.

Mlejnek jame brskati po žepu, ki ga ima pod bluzo, ter mi daje umazan, štirikrat preložen in nekoliko natrgan listič, na kojem je naznačeno, da naj pride komandant Paolini v dneh 21. do 23. t. m. na mesto, koje mi naznači podoficir. Prejšnjo noč naj da komandant signal, dve beli raketi ob drugi uri in drugi dve raketi ob poltretji uri, kar znači sestanek ob 23. uri zvečer.

»Kje je to?«

»Tam, kjer so italijanski rovi čez često iz Spere v Strigno, pri točki 501.«

Cesare cav. Finzi.

Majhen neznamenit človek v Italiji se zove tako, toda bister, dalekoviden, neumorno delaven, ki zmore delo, kojemu bi 10 drugih ne bilo kos. Mož je znan tudi pri nas iz leta 1919., ko je vodil kot podpolkovnik urad I. T. O. v Trstu. Avanciral je vsled svojih izrednih sposobnosti nenavadno naglo — sredi 1917. je bil še kapitan. A že tedaj je stal na odličnem mestu kot vodja informacijskega urada I. italijanske armade.

V dobi, ko sem služil formalno še v avstrijski vojski, sem se sestajal često s Finzijem. Tudi moj podnarednik »parlamentario«, ki je služil od septembra 1917. dalje v mojem legijonarskem odredu v Italiji, ga je pozneje v Italiji spoznal in trdil, da je bil baš Finzi, s katerim je imel v Vicenzi največ posla. — Kot Bošnjak sem prestopal tekom poletja 1917. vsak teden, včasih tudi po dvakrat in trikrat na teden italijansko fronto in trinajstkrat mi je prihitel Finzi iz Vicenze naproti, da osebno govori z menoj. Imel je vselej toliko idej in kazal obsežno znanje o avstrijskih razmerah, da smo se čudili. Začetkoma mi njegov vpliv ni bil umljiv in sem često mislil, da pretirava, ko je govoril o svojih konferencah s komandanti armad, z vrhovnim poveljnikom generalom Cadorno in s samim kraljem — pozneje smo uvideli, da možičkova beseda zares mnogo zažre. Colonnello Arrivabene, komandant polka florentinskih lancierjev, mi je pripovedoval avgusta 1918, da se boje Finzija vsi generali. Sam sem videl in slišal, kako neusmiljeno je ošteval višje oficirje, kadar jim je očital storjene napake.

Po mojih pojmih so taki pojavi nekaj izrednega, v Italiji pa, kjer se dogajajo še čudeži, se je treba tudi temu privaditi.

Finzi je bil, kakor mi je trdil 21. julija 1917. v Strignu, pred vojno italijanski ataše v Pešti in ima ženo z južnega Ogrskega, torej Jugoslovanko. Z njegovo družinico sem se seznanil pozneje v Veroni.

O Slovencih in Hrvatih je imel mož strahovito mnenje vse do one dobe, ko se je začel stikati z nami. Videl je v nas Avstrijake in njegovi posli na fronti v prvih letih vojne mu niso izpodbili prvotnega prepričanja. Mnogo je menda vplivala nanj tudi strahovita tradicija, ki govori v njegovi družini od rodu do rodu o onih Hrvatih, ki so leta 1849. pod vodstvom generala Radetzkega zapustili slab glas za seboj: tudi Finzijevega deda so Hrvatje zrezali do krvi in onemoglosti, razen tega so mu surovo obdelali več sorodnikov in sorodnic. V Italiji teh prizorov ne pozabijo tako kmalu in obči italijanski pojem »croato« je žalostna naša dediščina izza dob Radetzkega.

Značilno je, da Finzi začetkoma ni verjel, da sem tudi iz teh krajev, kakor je značilno, da je hotel mojemu podnaredniku dati nagrado za njegovo poslanstvo. —

Stala sva ponoči lice pri licu in sukal me je vedno tako, da mi je svetil reflektor v obraz, da me lahko opazuje — on majhen, zaklonjen, nezaupen Italijan, jaz z ozirom na njegovo postavo velik, nekoliko predklonjen, dobrodušen Bošnjak. Zdelo se mi je, da se često vzpenja na prste, da bi mi bolje videl v oči.

In vračal se je z novo vero v Vicenzo, da so tudi med Jugoslovani ljudje, ki niso Avstrijaki — neka nova generacija, ki se ne strinja z njegovimi dosedanjimi pojmi.

»Ali so vaši Bošnjaki zanesljivi zarotniki proti Avstriji?«

»Videli ste podoficirja. Taki so.«

»Koliko je vas?«

»Naše število raste vsak dan. O moji zvezi z vami je točno poučenih seveda le malo ljudi; upornikov je blizu 50, ki so pripravljene na moj migljaj stopiti v akcijo. Vseh ljudi nisem informiral, ker smatram, da

ni dobro, ako bi vedei vsak vse in bi morebiti po nepotrebem govoril o stvari, ki je nevarna.«

»Pametno je tako. Zaradi varnosti in previdnosti je treba molčati o vašem koraku tudi med najboljšimi prijatelji.«

O Cadorni mi razlaga Finzi:

»Vaš načrt je zelo lep. Mene je presenetil. Načrt je predložen sedaj vrhovni komandi. »Sua Eccellenza« bo odločila. Sua Eccellenza mi je rekla, naj se seznamim z vami osebno in se z vami razgovorim.«

»Sua Eccellenza« je general Cadorna?«

»Da,« se smehlja Finzi.

Vprašuje me po osebnih podatkih, po družini, po vojni službi, po motivih, zakaj sem se odločil stopiti z Italijo v zvezo.

Odgovarjam mu, kakor sem naznačil motive v pismu.

»Mi smo jugoslovanska irredenta.«

»Tako! Ali ste prepričani, da bo vojna razbila Avstrijo?«

»Da, prepričani smo.«

Čujte, gospod, to je problem, velik problem, pri katerem bodo odločevale velike države. Prijatelj, Avstrija ima zagovornike v Angliji, Franciji, Ameriki.«

»A vendar propade. Drugega izhoda ni.«

»Želim vam, da se uresniči, kar pravite. To je teza, ki vodi tudi moje delovanje: — Meni so Slovani simpatični. Govorila bova drugič o vašem problemu«. — — —

Ob drugi priliki je Finzi rade volje posredoval, ko smo pisali dr. Edvardu Benešu v Pariz. Ponujal se je, da rad vselej ustreže kot posredovalec, če se hočemo stikati z znanci, živečimi v inozemstvu.

Revizija prepričanja.

Pri sestanku 26. julija 1917. je navajal Finzi govor na notranje razmere v Avstriji. V Italiji so baje o dogodkih, ki se vrše v Avstriji, precej dobro poučeni. Avstrijsko časopisje dobivajo v Italijo preko Švice.

»Kaj pravite Jugoslovani o deklaraciji deputatov Greka in Koroseka?«

V prvem trenutku se ne morem domisliti, kaj hoče.

»Kateri deklaraciji?«

»Ali ne poznate majske deklaracije? Za avtonomijo Jugoslovanov pod vlado Habsburgov?«

Aha, že vem, kaj misli. Imenoval je prej po svoje dr. Kreka in dr. Korošca.

»Poznam oba deputata in čital sem o naši deklaraciji v dunajskih listih. Naših slovenskih in hrvatskih listov ne dobivamo na fronto, kadar je v njih kaka važnejša politična vest. V dobi po majske deklaraciji smo bili kakih 12 dni brez pošte; pozneje je prinašala »Arbeiter-Zeitung« opazke, iz kojih smo sklepali, da so podali slovenski in hrvatski poslanci v dunajskem parlamentu dne 30. maja izjavo, podprto z mnogimi tisoči podpisov. Po tej izjavi je program naše narodne politike združitev vsega jugoslovanskega ozemlja pod vlado Habsburžanov.«

»Ali ste se vi zanimali za politiko?«

»Nacijonalnopolitična vprašanja so me zanimala.«

»Ali pripadate stranki dr. Koroseka?«

»Ne pripadam.«

»A deklaracija je vsenarodna, ne samo stranke dr. Greka in Koroseka, torej jo priznavate tudi vi, kaj ne?«

Kako me izkuša!

»Ne, dragi gospod! Ako bi jo priznaval, potem bi ne mogel zdaj naprimer konferirati z vami. Izjava hoče vezati naš narod z Dunajem, a Dunaja nacijonalisti ne priznavamo za svoj forum. Ne smete prezreti konca izjave, one važne točke, ki govori o Habsburgih!«

»Kako bi precizirali vi, ki ste nacijonalist, svoje stališče k deklaraciji, koja nosi podpise vseh Jugoslovanov brez ozira na stranke?«

»Nacijonalisti lažejo, ako podpisujejo tako deklaracijo. Podpisujejo nekaj, a mislijo avtonomijo brez Habsburžanov, tega pa v Avstriji ne morejo povedati, dokler je Avstrija živa in močna. Dostavek o habs-

burški dinastiji je iz taktičnih razlogov potreben, da bi vlada ne imela povoda za persekucije in da si pridobe podpise tudi med neinteligentnimi množicami ljudstva.«

»Z drugo besedo bi rekli, da vodijo jezuitje jugoslovansko politiko v Avstriji. Inače mislijo, inače izjavljajo! To ni dobro znamenje.«

»Oni, koji so izjavo sestavljali, morebiti tako mislijo, kakor so povedali. Revolucijonarna misel, da se moramo rešiti Habsburžanov, je v našem ljudstvu le malo razširjena. Umljivo je, da naši poslanci ne morejo in ne smejo podajati radikalnih izjav o zahtevi narodne samostojnosti. Take izjave, ki imajo protiavstrijsko smer, podajajo lahko še, kadar so izven oblasti Avstrije. Za revolucijonarne nacijonaliste ni forum Dunaj.«

»Temveč Corfu?«

»Prosim, zakaj Krf?«

»Tu sem vam prinesel poročila italijanskih listov o sestanku vaših in srbskih politikov na otoku Krfu. Videli boste, kako se v Italiji poroča o vaših vprašanjih. Supila sem poznal, Trumbića še ne poznam. Sedaj je advokat Trumbić iz Splita vaš zastopnik?«

»Da, takozvani Jugoslovenski Odbor.«

»Baš za Odbor je podpisal dr. Trumbić krfski pakt.«

»O paktu ne vemo ničesar. Prosim, kaj je s tem paktom?«

»Ne morete vedeti, ker se je konferenca vršila v zadnjih dneh. Sicer pa mislim, da vaši listi v Avstriji ne bodo smeli pisati o paktu. V »Corriere della Sera« boste čitali. Pašić kot zastopnik Kraljevine Srbije in dr. Trumbić kot predsednik Jugoslovenskega Odbora sta se zedinila: da bodo po vojni tvorili Srbi, Hrvati in Slovenci skupno kraljevino pod srbsko dinastijo, da bodo vsi narodi in vse vere ravnopravne in da bo obsegala ta nova država vse ozemlje, kjer žive Srbi, Hrvati in Slovenci. — Kaj pravite k temu paktu?«

»To je program, ki ga priznavamo. Ta program živi v srcih vseh naših nacijonalistov.«

»Vi se torej izrekate za krfski program?

Mislil sem si. Mi, ko stojimo ob strani, vidimo v vaših programih veliko neenotnost. Tudi krfski pakt ima hibe — ker se ne ozira na vojne rezultate in na besedo velikih držav, ki bodo imele ob sklepanju miru več govoriti nego revolucionarni begunci majhnih plemen, notabene plemen, ki stoje notorično in po ogromni večini v vojni na strani Avstrije. Taki pakti so torej problematskega značaja — recimo akademskega značaja. Ali ni tako?«

»Da je neuko ljudstvo v avstrijskem taboru na fronti in deloma tudi s srcem, ne sme biti vam, ki poznate Avstrijo, nič čudnega in obsodbe vrednega. Saj je vaše italijansko ljudstvo, kolikor ga je v Avstriji, tudi orijentirano tako, da ima iredenta intelektualcev težko delo. Ta položaj je začasen in se baš v sedanji dobi obrača na bolje, rezultati vojne pa itak izpremene vse. Kakor izjavlja Italija, da hoče svoje avstrijske rojake združiti z italijansko narodno celoto in izvršuje ta program že 70 let, tako vidimo v Srbiji isto ulogo glede Jugoslovanov.«

»Italijani smo eden narod.«

»I mi smo eden narod. — Ako se zde vam danes besede krfskega našega dogovora brez vrednosti — meni se ne zde. Študirati hočem dogovor in ga tajno spraviti tudi domov, prijateljem v Avstrijo, ki so istega mišljenja kakor jaz.«

Saj v vašem ljudstvu ni ideje in želje po združitvi s Srbi in Hrvati!«

»Gospod, motite se! Ta ideja je pri nas že stara, toda v Avstriji ni mogla priti nikdar do izraza.«

»In če so noedinci, ki se pečajo tajno s to idejo — stvar je neizvršljiva, dokler svetovna diplomacija ne sankcionira dogovorov.«

»Za diplomatsko stran dogovorov se zdaj kot vojak ne morem brigati, tako daleč niti ne vidim. Jaz sem vojak, človek za delo in podjetnost, ki delam zgolj po instinktu. Instinkt mi pravi, da se je treba boriti proti Avstriji, kar je naša prva dolžnost. Isti instinkt mi pravi, da dosežemo samo po razbitju Av-

strije narodno samostojnost v zmislu pakta, o kojem ste govorili. V tem oziru delamo isto, kar Čehi, z istimi, to je paralelnimi cilji.«

»Vi govorite tako prepričevalno, da bom menda revidiral svoje prepričanje.«

Ob slovesu je Finzi poslušal, kako nekdo poje ob Masu. »Moj redov je,« pravim. »Na straži stoji Bošnjak in si poje.« Ilija Knežević ima krepek, poln glas. Melanholično, tužno doni »Aoj Bosno, sirotice kleta« in jasno slišiš vsako besedo do Strigna.

Take pesmi še Finzi ni slišal.

»Kaj značijo besede?«

»Smiliš se mi, domovina Bosna, zapuščena sirota.«

Finzi posluša.

»Lepo je, a melodije ne razumem.«

Kako je pogodil moj Ilija!

Pravijo nam, da je lepo, a da naših melodij ne razumevajo. Ali ni tudi ta malenkost značilna?

Zakaj Avstrijcem ne uspevajo podjetja?

Tekom vojne ni bil nihče tako natančno poučen o močeh in namenih nasprotne fronte, kakor so bili Italijani v Suganski dolini informirani o Avstrijih.

Sam Finzi mi je priznaval ob sklepu vojne, da šteje one mesece, ko je imel v bosenskem bataljonu v Avstriji svoje zaupnike, med najlepše v življenju. Takrat je delal z veseljem in z uspehi! Delo je bilo prijetno in lahko! S kako zadovoljnim čustvom je drdral vsak teden po dvakrat v avtomobilu po serpentinah navzdol in po Suganski dolini v Vincenzo in nosil rezultate vrhovnemu poveljstvu, ki se ni moglo načuditi njegovemu preciznemu informacijskemu aparatu! Tam pri vrhovnem poveljstvu so se shajali v čakalnici colonnello Marchetti, colonnello Smagniotto, Vigevano, ten. col. Vecchiarelli, Dupont itd.; sami odlični poročevalci generala Cadorne, in si primerjali, kaj imaš ti in kaj ti . . . Informacijski aparat deluje seveda povsod izborna, toda kdo naj se meri z drobnim kapi-

tanom Finzijem, ki se vselej prismeje s svojo torbo? Ten. col. Vecchiarelli se hvali artilerijskemu poročevalcu, da mu je odkril tekom zadnjega tedna 4 nove avstrijske baterije in dokazuje radovednemu artileristu, kje so novi topovi. V tem pa razprostira kaptan Finzi nekaj velikega po mizi.

»Kaj je to? Vraga!« Artileristovo strokovnjaško oko hitro spoznava, kak zaklad ima pred seboj.

»Odkod imaš to?«

»Ne vprašuj, odkod, temveč poglej, kaj imaš!«

Karte z vsemi avstrijskimi baterijami od Val Piane do Asiaga s planskimi kvadrati! Kaj karte! Seznamek navaja baterije po imenih in našteva podrobno množino streliva, ki je v tej dobi bateriji na razpolago. Streliva imajo pač le skromne množine! Strelne karte naznačujejo, kam in kako deluje vsaka poedina baterija in katero nalogo ima v slučaju takozvanega zapornega ognja.

»Odkod imaš to?«

Finzi razprostira zopet nekaj velikega.

»Kaj je to? Aha, to so avstrijski načrti 1 : 10.000! Slišal sem o njih.«

V načrtu »Borgo«, ki sega od Salubija do Civarona, čita artilerist s črnilom naznačene znake baterij: Ob točki 1886 na Salubiju stoji »10:4 K« (kanon 10:4 cm). »Da, tam je!« Pri Villi Dana stoji: » $\frac{1}{2}$ GHb $\frac{2}{28}$ «. (Polovica druge baterije gorskih havbic 28. polka). Pri Faveri stoji: » $\frac{1}{2}$ Kn $\frac{2}{28}$ «, nekoliko niže: »1 G 28« itd. Samo na tem načrtu je precizno naznačenih 26 mest, kjer so umeščene baterije treh do štirih artilerijskih skupin.

»Boga mi!«

Finzi se smehlja, ker to ni vse. Ima tudi imena komandantov, število artileristov, kraje, kjer imajo baterije svoje trene in kolone, kje kuhinje.

»To sem ti prinesel. Glej, da boš tekom avgusta dobro mašil Avstrijecem kanonska žrela, kadar se bodo hoteli javiti! Imajo več akcij v mislih. Tu poglej!«

Finzi kaže seznam akcij, ki jih hoče avstrijska 18. divizija izvesti meseca avgusta. Seznam našteva

štiri podjetja: 1. »Die Coalba-Unternehmung des Baons I/63« s Caldieri nad Civaronom, 2. »Der Feuerüberfall auf das italienische Lepusettelager, 3. napad dunajskega bataljona IV./4 deutschmeistrov iz Caverne na italijanske položaje Fontanelle in Samone, 4. napad jurišnih oddelkov na italijansko posadko v kolodvoru Agnedo.

»Moj informator v Avstriji pravi, da je brigadir v Piagaru zelo podjeten človek, ki v fronti nima nikdar miru. Tudi komanda 11. armade v Levicu sili sektorje k podjetnosti, kar znači, da hočejo z živahnimi demonstracijami privezati na tirolski fronti več italijanskih trup in odkloniti italijansko pozornost od Soče, kjer pride glavni udarec.«

»In termini teh akcij?«

»Zvemo jih pravočasno. Na Monte Levreju sedi moj opazovalec, ki čaka na signale. Podjetje 1. gorske brigade imam v prepisu — podroben načrt.«

Finzi polaga iz svoje obsežne torbe paket originalnih ukazov 11. armade in raznih divizij.

»Ukazi so sortirani pričenši od 1. junija do danes. Nekaj jih je v prepisu, ker moj informator ni mogel dati vsega iz rok.«

Takega gradiva ne more zbrati niti Smagniotto, niti Vecchiarelli, niti nihče drugi — edini Finzi . . .

* * *

Ali je čudno, da so Avstrijaki na Caldieri totalno pogoreli, ko so se spuščali ponoči tajno po skali z namenom, da poberejo Italijane iz gnezd po Coalbi, ostanek pa pobijejo? — Nad 40 Madžarov je prišlo Italijanom v roke, ki na svoji strani niso imeli nikakih izgub. Carzanski signal — dve beli raketi — je zadostoval, da so Avstrijaki doživeli nepričakovan fiasko. Tako smole še 181. brigada ni imela.

Ali je čudo, da so deutschmeistri 19. avgusta 1917. pri Fontanellah totalno pogoreli? Jedva so se ganili iz položajev in se priplazili k italijanskim položajem — nihče jih ni mogel ne videti ne slišati —, so jih sprejeli Italijani s salvami po vsej fronti, in ar-

tilerija je udarila tako precizno po njih in po pomožnih jurišnih oddelkih, da mnogi niso mogli niti več nazaj. Tudi 1. gorska brigada nima sreče.

K meni prihaja škodoželjen muftar Salko Beglerović, doma iz Drežnice pri Mostaru, ki ima na »dajče« že več mesecev jezo. Salko pravi, kako so ponoči jurišali »dajči« na Italijane:

»Vedno jim dajejo boljšo menažo nego nam, pošiljajo jih na dopuste po 40 od vsake čete, Boga mi, nas pa samo po 10, zdaj pa vidite, kako jurišajo dajči.« — Tudi za Fontanelle je zadostoval priprosti carzanski signal.

Ali je čudo, da so Italijani molčali kakor smrt na polurno izzivanje avstrijske artilerije in mitraljez in rovskih topov in pušk ter vseh sort orožja ob pol 5. uri zarana dne 30. in 31. avgusta. Tisti Italijani, ki inače točno odgovarjajo, kadar zaregeta samo ena mitraljeza, molče kakor grob, ko hočejo vendar Avstrijci izzivati velik hrup. — Avstrijske komande ne morejo umeti italijanske hladnokrvnosti. Umevajo jo samo carzanski zarotniki, ki opazujejo iz Buffovega parka lepo igro.

Pač je pa veliko čudo, da se je Avstrijcem deloma posrečila akcija Agnedo kljub temu, da so vedeli Italijani zanjo in so potrojili posadko. Nervozni komandantje so povsod nesreča za vojsko, tako tudi v Italiji, kjer je mnogo nervoznih ljudi. —

Obiski.

Sugansko akcijo je določila vrhovna komanda na dan 13. septembra 1917.

Kapitan Finzi ima obilo idej. Vprašuje, kako so organizirane kuhinje pri bataljonih in kdaj dobivajo trupe večerjo v fronto.

»Ali bi ne bilo mogoče, da bi one elemente, koji bi vsled svojega avstrofilskega mišljenja morebiti hoteli motiti potek akcije, opijanili? Dal bi vam opija na razpolago. Kdor ga povžije, mora spati več ur.«

»Izborno! V kaki obliki imate opij?«

»Praške bi vam dal ali v drugi obliki. Za kotel, kjer se kuha kava ali juha za 25 ljudi, zadostuje zavojček, ki se samo izsuje v kavo, kadar nihče ne gleda, ki ne sme videti. Za večje kotle bi vam dal večje zavojčke. Lahko vam pa preskrbim tudi žganja, prestrojenega z opijem. Vojaku zadostuje požirek dobrega žganja, da bo spal 5—6 ur.«

»Naročite mi opija v obeh oblikah!«

Ta ideja temeljito izpolnjuje vrzel, ki mi nastaja ob misli na sosedne sektorje. Kdor ni naš, naj spi. Tako poteče vse podjetje brez prelivanja krvi, brez vsake praske.

Termin 13. septembra nas poživlja. Sedaj na delo!

Pošiljamo patrolje na vse strani poizvedovat in gledat, da ne bo v ozadju nepričakovanega presenečenja: v Trento in Bolzano, na Civaron, na S. Pietro, v Borgo, Roncegno, Novaledo, Levico, na Salubio, k 1. gorski brigadi in na calamentsko cesto s prelazi v Flemsko dolino. Vsaka skupina šteje 2—4 može z podoficirjem in je opremljena s pravilnimi potnimi dovoljenji. Vohuni ne nosijo fesov, temveč čepice, in hodijo brez rdečih našitkov bosenskega polka na ovratnikih. Orožnikom se na razpotjih vselej v redu legitimirajo in nihče nima najmanjše slutnje, kdo so ti dečki. Zvečer med 23. in 24. uro se vračajo z raporti, s podatki in skicami. Brezmejno udanost vidiš in idealno požrtvovalnost zarotnikov. Edino neprijetnost ima korporal Levc, ki ga je prijel kapitan 14. polka na Civaronu in ga nagnal, češ, da nima tam ničesar iskati. Levec se je pobral in zlezal po drugi poti zopet na Civaron ter dovršil svojo nalogo. Po poklicu je bil fijakar v Trstu, doma iz Senožeč. Ta sorta ljudi sicer rada pije, a je znana zaradi svoje žilavosti in iznajdljivosti.

Delo napreduje. Carzanci smo dobre volje. Dne 4. septembra pravim tovarišu Kohoutku, podporočniku, Čehu:

»Pojdiva danes k Italijanom na obisk! Gospodje iz Vicenze pridejo jutri, midva pa obiščeva 136. polk v Strignu že danes.«

»Ali ni nevarno?«

»Za nas ni pri Italijanih nevarnosti, samo v Avstriji nismo življenja sigurni.«

In šla sva s Kohoutkom, da nekaj doživiva.

Straža je energično zaklicala svoj »Chi va lá?« in »Dietro front!« kakor navadno. Dobro je, da je Kohoutek zaostal 30 korakov.

Bradat sergente prihaja previdno preko ovir k avstrijskemu poslancu Rdečega križa, ki prinaša legitimacije vseh 22. avgusta v Agnedu padlih Italijanov. V tej komediji ni nič novega. Za narednikom se bliža kakih 5 vojakov.

»Parlamentario?«

»Da.«

Možakarji vedo, da je na tem mestu nekdo že enkrat prinesel legitimacije od avstrijskega Rdečega križa. Kažem jim paket, češ, da ga moram izročiti oficirjem.

Na oficirje čakamo vsaj četrť ure. Končno prihajajo trije z napetimi musketami.

Javljam se kot oficir najvišjemu, ki se takoj predstavlja: »Tenente Liguori.«

»Imam nalogo govortí nocoj s štabom 1. armade o važnih rečeh.« O tem ne vedo ničesar, a muskete so povesili in sergente se je odstranil z vojaki.

Liguori je robusten oficir, za pol glave večji od mene in plečat. Sottotenente »Chicherichi« pa že zbija šale, češ, to je dobro, da je prišel Avstrijak k njim na obisk. Moj izgovor mu ugaja, da sem si naročil štab prve armade na dogovor.

»Ne verjamem, a ugaja mi. Zdravo Avstrijak! Ti si tudi dober humorist!«

Mali Kikeriki razteguje usta in dela obraze, da se mu vsi smejemo.

»Zares,« pravim, »colonnello Marchetti in capitano Finzi prideta z oficirji iz Vicenze. Jaz nisem humorist.«

»Finzija poznam,« meni Liguori, »morebiti bo res. Počakajmo!«

»Čujte, mene dobro pozna vaš adjutant, saj ste cd 136. polka?«

»Da.«

»Vaš adjutant je moj prijatelj!«

Liguori hiti sam k telefonu, da pokliče adjutanta, prijatelja Avstrijaka Paolinija, če ve kaj o prihodu štabnih oficirjev iz Vicenze. Kikeriki pa uganja vso dobo neumnosti, poje arije iz oper, žvižga in nas zabava. Tretji oficir pravi, da imajo noč in dan koncerte in drame: Kikeriki izvaja vse uloge sam.

Kikeriki me trka prijateljsko po rami. Še vedno ne verjame v najino misijo, temveč misli, da so si Avstrijaki v fronti dovolili šalo in poslali dvojico k Italijanom na obisk.

»Spijon?« me vprašuje z nasmehom.

»Ne.«

Kikeriki trka Kohoutka po rami in ga vprašuje istotako:

»Špijon?«

»Pusti me pri miru, ako ne veš nič pametnejšega povedati,« mu odgovarja nevoljen Kohoutek češko.

»O, che bella lingua! Razumel pa nisem besede. Kaj pravi tovariš?« se obrača mali Italijan k meni.

»Da je parlamentario.«

»Ne, ne, nekaj drugega je povedal. — A ideja je famozna. Meni bi ne prišla taka ideja. Avstrijaki so humoristi, dasi se jim slabo godi. — Hočeta jesti, hočeta piti? — Sergente!«

»Hvala hvala! Nikar ne zovite ljudi.«

»Sergente! Un fiasco!«

Po sili hoče narednika poslati po steklenico vina, da pogosti Avstrijake.

»Saj ni strup! Dobro črno vino imamo.«

»Hvala! Midva ne pijeva vina. Oba sva antialkoholika.«

»Ciġarete?«

»Tiste lahko ponudiš.«

Kohoutek se je začetkoma držal resno, nazadnje mu pa tudi uhaja smeh.

Liguori se vrača. Prijatelj adjutant je odgovoril, da pridejo gospodje iz Vicenze jutri 5. avgusta zvečer, in da so že javljeni. Menda je nesporazum glede dneva sestanka.

»Torej prideva jutri zopet.«

Sedimo ob cesti in se pogovarjamo, kolikor se moremo. Nobeden izmed njih ne zna naših jezikov, midva s Kohoutkom pa premalo italijansko, da bi se mogli o vsem razgovoriti. Zabavamo se pa kljub temu dobro uro in se nazadnje gladko umevamo. Čudijo se zelo, da je avstrijski bataljon po 8 mesecev in več neprenehoma v rovih. Pri njih so čete baje samo po 10 do 15 dni v rovih, potem pa najmanj toliko dni na oddihu.

Dovolj je nama s Kohoutkom zabave. Vstajamo, podajamo si roke.

»Na svidenje jutri!«

Pregledovanje avstrijskih pozicij.

Zvečer 5. septembra že čakajo oficirji 136. polka.

Tudi Vicentinci so tu.

Kapitan Finzi poroča o pripravah. Važno je obvestilo, da bodo sodelovali oddelki več armad in da vrhovni komandi ni mogoče dovršiti vseh priprav do 13. septembra. Podjetje se torej odlaga na 18. septembra zvečer. Tri zборе lahko pripravijo prej, več pa ne morejo. Cadorna hoče akcijo izvršiti z vsemi razpoložljivimi močmi.

Vse je v redu in ugodno. Umevamo, da velikih sil ne morejo koncentrirati za par dni.

Opozarjam Finzija, da lahko pošlje kakega podjetnega štabnega oficirja za dan ali več dni v Carzano, da si ogleda avstrijske položaje. V to svrho mu prinesem kompletno uniformo avstrijskega korporala artilerista ali pešaka. Za varnost mu jamčim sam, sam ga povedem, kamorkoli hoče, in mu razkažem, kar

hoče. — Finziju ugaja misel in takoj se je odločil, da pojde eventualno sam — prihodnjič, 10. septembra.

* * *

Zvečer 10. septembra je v Strignu važen sestanek. Našel sem velik zbor oficirjev, artileristov in štabnih. Mnogo drobnih vprašanj glede podjetja je treba rešiti. Uvidevam in spoznavam, da mislijo z vso globino na uspeh akcije. Finzi in kapitan 36. polka me spremljata po sestanku v Castellare, da si ogledata pot in prve utrdbe, ovire in rove. Krasna noč je. Reflektorji božajo bajno Sugansko dolino in pozicije na Civaronu, ob Masu, na S. Pietru. Vse leži pred nami, kakor na dlani, osvetljeno, kakor v pravljici. Pregledujemo si avstrijske položaje.

Čudim se drobnemu človeku iz Vicenze, ki nima samo urnega jezika in bistrega razuma, temveč tudi mnogo riskira. In ves čas je dobre volje in se šali.

Kažem mu tudi pot s stopnicami in z lestvo s castellarske skale mimo cerkvice sv. Valentina v Scurellah, kjer je možno vsak dan, vsako noč priti neopaženemu človeku ali oddelku Avstrijcem za hrbet. Zarotniki smo sami zgradili to tajno pot.

»Ako bi bil jaz Avstrijak, bi se čutil sedaj kot E-fijalt, ko vas vodim po tajni poti Avstrijakom za hrbet. Kot Jugoslovan sem pa ponosen, da sem zgradil pot, ki je nihče ne more odkriti.«

»Po tej poti prihajate tudi v Strigno k nam, kaj ne?«

»Porabil bi jo samo v sili, ako bi hotel odhajati in prihajati neopažen. Meni se pa ni treba skrivati pred lastnimi stražami, zato hodim naravnost preko Castellar. Zarotniki vedo, kam zahajam, drugi pa vedo, da njihov komandant ponoči vedno brska ob ovirah in pred linijami.«

»Ali je dovoljeno?«

»Ni dovoljeno — strogo je prepovedano. Jaz si dovoljujem. Saj moja hoja v Strigno tudi ni dovoljena, občevanja z vami mi niso dovolili — nikamor bi ne prišli, ako bi šel k diviziji prosit dovoljenja.«

Finzi se smehlja.

»Poizkusite, da vidite, kaj vam poreče generalmajor ali komandant armade!«

Bošnjaki v Scurellah, na Castellarah in ob Masu se pogovarjajo, nekateri glasno, drugi polglasno.

»Prav kakor doma!« konstatira Finzi. Vaši ljudje se ne čutijo v vojni. V Italiji ne slišite glasne besede v prvih rovih«.

»Ker se držite predpisov. Mi smo pa uvedli v svojih četah nove običaje, ki ustrezajo sedanjemu našemu razpoloženju. Kadar bomo stali v borbi zoper Avstrijo v onih rovih, bomo tudi mi boljši in bolj pazljivi«.

»Kaj pa, da predstojniki ne slišijo, ako na primer Bošnjak v rovu na ves glas prepeva?«

»Kje so naši komandanti! Prvi je v Piagaru, eno uro hoda od Carzana. Novega brigadirja še vobče ni bilo nikdar tukaj. Gospodje imajo pač zaupanje v nas!«

»Baš prave ljudi so si izbrali, v koje lahko imajo zaupanje«, pritrjuje Finzi s humorjem.

Italijana se vračata v Spero in dalje v Strigno. Vidi ju mimo kapele za Spero in tam se poslavljamo. Oba izjavljata, da sta informirana in da sta videla dovolj.

* * *

Riziko,

Dne 11. septembra 1917. zarana je dospel od 18. divizije ukaz, da moram aretirati 2 vojaka in ju pripeljati k auditorju. Kmalu sem izvedel, da sem aretiran tudi jaz z njima — zaradi veleizdaje in zveze s sovražnikom, torej zaradi zločina po § 321 in 327 voj. kaz. zakonika.

Kdo nas je izdal? Kaj vedo o nas?

Pričele so se ure največjih skrbi.

Zdelo se je, da je ves naš mnogoletni trud uničen.

Vsakdo drugi bi bil takoj na našem mestu udaril preko fronte in iskal zavetja pri Italijanih, ker ovadba pravi, da komande nekaj vedo in da je naša usoda pred avstrijskim vojnim sodiščem najbrž zapečatená.

Mi nismo bežali, temveč smo sklenili, da riskiramo vse.

Izzvali smo navidezno bitko in Italijani so jeli obdelovati naše ozadje z artilerijo. Tako smo zabranili, da ni mogla priti sodna komisija v naše rove in da ni bilo možno takoj odriniti z eskorto in zločinci k diviziji. Po posredovanju brigadnega poveljstva smo dosegli sklep, da se vrši preiskava v Telvah ob 3. uri popoldne, torej 20 minut za glavnimi rovi. Do tega časa smo poučili zarotnike o položaju in Bošnjaki so zasedli neopaženo Telve od vseh strani, da razbijemo po potrebi vse, kar bi se nam stavilo na pot. Sklenili smo torej, da pojdemo pred auditorja. V eskorti, ki jo je vodil narednik Čačić, so se nahajali sami izbrani zarotniki, določeni, da nas čuvajo, ne pa, da nas oddajo sodišču. Bluze so jim odstajale od teles, toliko bomb so imeli pri sebi. Kalkulirali smo, da sta možna dva rezultata preiskave: bodisi se operemo in dokažemo, da je ovadba, ki je še ne poznamo, izmišljena in brez podlage ali se pa zapletemo in nas poženejo pred vojno sodišče. V prvem primeru se vrnemo k svojemu bataljonu in dovršimo svoj posel — do akcije je le še malo dni —, v drugem primeru naskočimo v danem trenutku svoje sodnike in njihov štab in uprizorimo kratko bitko za avstrijsko fronto, v kateri pa uborniki ne moremo podleči.

Razprava, oziroma preiskava je bila zelo zanimiva. Dosegli smo, da smo dobili tolmača oficirja-zarotnika (poročnika Krajnika) in da smo izpovedbe prvega aretiranca zvedeli takoj na dvorišču. Ni čudno, da so se vse naše izpovedbe popolnoma strinjale.

Ovadil nas je kuhar Urban, Čeh iz Prage, ki je zvedel o zaroti in hitel h generalu, komandantu 18. divizije, da ga osebno informira o preteči nevarnosti. Urban je pa storil pogrešek, da ni javil svojega predmeta službenim potom in da je bilo v njegovi ovadbi nekoliko konfuznosti. Pripovedoval je, da je poslal nadporočnik Pivko Mlejneka v Vicenzo, da je dogovoril z italijanskim poveljstvom akcijo; pripovedoval je roman o prelomu avstrijske fronte v carzanskem

odseku, kjer hočejo zarotniki Bošnjaki in Čehi odpreti vse vhode, nemške in madžarske bataljone v okolici pa hočejo omamiti z opijem, da ne bodo sposobni za borbo; Italijani pridejo 13. septembra s tremi armadnimi zbori in 2400 avtomobili pri Carzanu čez Maso in potem v Trento in Bolzano.

Mlejnek se je izborno zagovarjal in dokazal, da je Urban hudoben človek, ki si izmišlja stvari. O Vicenzi Mlejnek ničesar ni vedel, niti o opiju in njegovih učinkih, pač pa je vedel, da 2400 avtomobilov ne more priti, ker pri Carzanu ni niti ceste, niti mostu za avtomobile.

Po preiskavi, ki je trajala do noči, je konstatiral kapitan avditor Klima, da je denuncijant Urban psihološka uganka. Vse tri osumljene je izpustil na svobodo.

S paradnim korakom vam koraka eskorta zvečer v Carzano in poje enoglasno »Zovi, samo zovi!« Zanj se kradejo Bošnjaki, naša varnostna garda, ki ni imela nobenega posla v Telvaht.

Sodniki in njihov štab ne vedo, da so se nahajali v smrtni nevarnosti in da smo mi osumljenci bili gospodarji in sodniki čez življenje in smrt.

Dobro ste razsodili, ko ste nas spoznali za nedolžne, zato ste živi še dandanes!

* * *

Kot zaključek te neizmerno neprijetne afere bi omenil še raport pred cesarjem Karlom, ki se je pripeljal dva dni pozneje v Calceranico ob Caldonaškem jezeru.

Pozivnica me je zvala na raport. — Kaj hoče cesar?

Na cesti stojimo v vrsti. Trobentači trobijo »Pozor!« in muzika igra himno. Zdi se, da živimo v dobi rimskih cesarjev. Kolona avtomobilov drdra navzdol od Vigola Vattara in elegantni vozovi se ustavljajo zaporedoma pred našo vrsto. Gospoda izstopa, nekateri brhko in poskočno, drugi počasi, previdno. Tu vam je več nadvojvod, komandant armadne skupine, Conrad

von Hötendorf, tam general von Arz. Aha! Cesar! Mladič, kako je izskočil! Večina gospodov je dobro rejenih.

Ekscelence se pozdravljajo z znanci generali 11. armade. Križema si podajajo roke.

Godba je doigrala.

Po kratkem raportu generalov prihaja suita k nam. V blaženem neredu se pomikajo okrogli go-spodje za cesarjem, prav počasi — saj se ne mudi.

Vrsta je na meni. Javljam ime in bataljon.

Cesar se je ozrl na adjutanta.

»Ja wohl, Majestät,« pravi adjutant, z drugimi besedami: »To je tisti osumljenec.«

Hötendorfove oči mi pravijo, da tudi on nekaj ve.

Ako bi ne bil star vojak in cesar mladič napram meni, bi bili ljudje opazili veliko mojo zadrego.

Cesar vprašuje po domu, družini, civilni službi in službi pri bosanskem bataljonu, po odlikovanjih itd.

»Drago mi je, da sem vas spoznal. Vaš bataljon se odlično drži, oficirji in moštvo. Slišal sem večkrat o vas in bilo mi je žal, da so vrgli senco na vas (und es hat mir leid getan, als auf Sie ein Schatten geworfen wurde).«

Nato narekuje adjutantu odredbo glede mene in mi podaja tretjič roko.

»Pozdravite mi bosanski bataljon!« —

Ceremonija je zame pri kraju. Mudi se mi domov v Carzano.

Cesarjeva odredba vелеva, da moram takoj oddati komando suganskega sektorja svojemu nasledniku (majorju Lakomu) in da pridem v štab 11. armade.

Žal mi je, da tako lepo name mislijo.

Cesarjeve odredbe ni možno takoj izvršiti — pre-daja tako velikega in važnega odseka, kakor je su-ganski, traja najmanj 4 dni in 17. septembra zvečer se ganemo . . .

O tem raportu in o aretaciji so molčali poročevalci in žurnalisti, ki so inace v letu 1917. in 1918. imeli toliko povedati o Carzanu in Carzancih.

Jaz sem pa poslal po povratku z raporta v Italijo poročilo, da je cesar za fronto. Za Italijane je to poročilo važno. Ako so količkaj pripravljeni, lahko ujamejo avstrijskega cesarja.

»Obvestite najkrajšim potem komando armade, da se nahaja cesar Karel od 13.—16. septembra v rajonu Trento. O eventualnih ukrepih nas izvestite. Ako se odloči poveljstvo za takojšnjo akcijo s ciljem, da ujame cesarja, naj da signal: tri težke granate na Castelnuovo. — Carzanska skupina je vsak moment pripravljena.«

Treh granat ni bilo. Umljivo nam je bilo, saj je nazadnje za tak sunek treba priprav. Nam, ki smo položaj poznali, se je zdela akcija možna in lahka.

Parola Como-Cadorna.

Dne 15. septembra smo prejeli iz Italije opijeve praške in steklenice. Poizkušali smo in videli, da je v steklenicah dober tropinovec, kojemu se jedva pozna primes opijevega strupa. Požirek zadostuje, da čutiš učinek — zaspanost.

Ob 21. uri smo odprli vhode, prerezali električne žice in običajne ovire na več mestih pred carzanskim odsekom in tudi v električni centrali je odrekla turbina službo. Zarotniki niso večerjali. Ostala posadka je pa že spala od Civarona preko polja do Salubija, pešci, artileristi in vsi ostali, ki so pili opij v kavi ali drugače. Telefonske zveze so jeli rušiti posebni oddelki od fronte do divizije odsekom, poveljstvom in baterijam.

Božji mir vlada po Suganski dolini.

Na carzanskih stražah stoje večinoma zarotniki, čakajoč prihoda italijanskih kolon.

Dva oficirja in devet mož je odšlo v Strigno, da vodijo prve kolone skoz avstrijske linije.

A kolon ni. Dve in pol ure čakamo zaman.

Ob pol 12. uri prihaja prvi oddelek arditov v gumijevih copatah. Vodi ga Mlejnek. Parola je Como-Cadorna.

Oddelek je predolg, premočan. S castelarskimi stražami ni nikakega posla. — Ob polnoči dajemo signal, da so arditi vzeli prednjo linijo brez strela. — Tri ure so zamujene!

Sedaj bi se morale ulivati kolona za kolono. Toda italijanski komandanti kažejo očitno, da nimajo zupanja in zavlačujejo podjetje od ure do ure. Arditi razširjajo sicer posest in imajo poldruhi kilometer prve linije, toda peta kolona, bersaglierski bataljon majorja Ramorina, je jedva do jutra pri kraju s svojo malenkostno nalogo, da zasede mostove na Masu in Carzano.

Vodniki obupujejo. Major Ramorino si ne da ničesar dopovedati in ne mara v svoji nervoznosti in brezglavosti ničesar storiti. Do 6. ure zjutraj je jedva izvršen program prve faze, prelom treh avstrijskih linij, kar je bilo po načrtu določeno za prvo večerno uro.

Avstrijske komande pa kljub temu beže. V Borgu je velikanski kaos in še bi bil čas, da se doseže popoln uspeh. Toda ni jih onih tisočev, namenjenih, da vzamejo suganski odsek, Civaron, Salubio in ozadje. Prihajajo šele, ko je dan in ko deluje avstrijska artilerija, ki brani po dnevu prehod preko Masa. Jedva nam je uspelo, da smo poslali vsaj 200 svojih ljudi iz Carzana v Italijo. Mene je velel major Ramarino stražiti kot talca in se od 3. do 7. ure nisem smel ganiti z mesta. Tenente Cesarini, moj varuh in stražar, je sicer uvidel gorostasno bedastočo, ki jo počenja major, toda proti ukazu ni mogel ničesar ukreniti.

Kapitan Finzi, ki je prišel okoli 2. ure s prvimi bersaglieri v Carzano, da si ogleda na lastne oči, ali smo vse pripravili, kakor je bilo dogovorjeno, je tarna, da pohod italijanskih kolon ni tako nagel, kakor predpisuje jasen ukaz.

»Trem oficirjem sem že grozil s pištolo in z vojnim sodiščem. Oh, ta general!«

»Kateri general?«

»Zincone. Nesrečna roka, ki je poslala tega človeka v ospredje!«

»Hoteli smo začeti ob deveti uri, gospod. Zakaj vas ni bilo do polnoči?«

»Pomota! Za eno uro so odrinili začetek proti moji volji, za drugo uro so pa naše in vaše ure različne. V Italiji imamo od 15. septembra zimski čas, a sem vam pozabil povedati. Tako, vidite, smo že a priori za dve uri narazen! In zdaj še ta počasnost!«

»Gospod kapitan, imamo še časa. Linija je prebita in kolone bi se morale vlivati s pospešenim korakom. Vsaj štiri do pet tisoč ljudi porinite tekom noči do Borga, potem dosežemo že uspeh, ki ga tekom dneva izdatno razširimo. Toda priti morajo sedaj, da za teme vzamemo artilerijo na S. Pietru in del Civarona. Vodniki čakajo pet ur, a nimajo dela. — Arditi so pa v prednjih linijah izborno opravili svoj posel.«

Finzi se je obrnil, da požene aparat. Na razpolago sem mu dal bistrega Bošnjaka, redova Đura Janjića, hrabrega in podjetnega dečka, ki pozna vsa pota. Janjić je pretekel tekom noči trikrat progo Strigno-Carzano in prenašal italijanska poročila in ukaze. Na prsih je nosil tablico »Portaordini«, da ga medpotoma niso prijemali.

Major Ramorino je končno prišel in zahteval, naj pokažem, kje je pijonirska kaverna. Neki kapitan je dobil povelje, da s pištolo v roki gre za menoj in pogleda, ali niso Avstrijaki v tisti kaverni nastavili pasti.

Uvidevam, da nas smatra major Ramorino za najpristnejše Avstrijake, katerim ne sme zaupati in ki morajo delati pred napetim revolverjem tako, kakor veleva on. To mnenje je vcepil komandantom bataljonov general Zincone.

Nič ne del! Naglo korakam in vodim kapitana po kaverni, kojo so gradili moji pijonirji 3 mesece za Italijane. Kaverna ima tri vhode. Avstrijski oficirji niso za gradnje opazili, da so vsi trije vhodi odprti na italijansko stran in da je kaverna zasigurana le proti avstrijski artileriji. S pijonirskim narednikom Dragičevićem, ki je izvršil vsa dela, in s pijonirskim oficir-

jem Hoppom smo se toliko radovali tega podjetja, s katerim smo hoteli ustvariti najsigurnejše zavetišče Italijanom, ako bi nas tekom akcije motila avstrijska artilerija. Tristo mož ima v njej prostora in pripravili smo v njej novo telefonsko kaseto. Tudi kaseto pregleduje kapitan, da se prepriča, če ni morebiti v njej — peklenški stroj!

Proti jutru je jela streljati artilerija na polje pred Agnedo, kar je dokazovalo, da Avstrijci še vedno ne vedo, kaj se godi.

Skupina 15 bersaglierov je preiskala v jutranjem mraku Telve in prišla do baterij ob Ceggju, od katerih so Avstrijci zbežali pred njo. — — —

Ne nameravam pisati poročila o ponesrečeni carzanski akciji, niti ne dolžim poedinih komandantov, da so krivi neuspeha.

Krivda leži v predsodku, ki je bil in je še ukoreninjen v mnogih italijanskih srcih, v mnenju namreč, da Italijan ne sme Slovanu zaupati.

Previdno tipanje je včasih umestno, v našem primeru je pa prineslo katastrofalne posledice. —

Italijani niso izrabili carzanske prilike.

Pozneje so se gospodje prijemale za glave, uvidevši, kaj so zamudili. Pravijo, da je bil general Zincone kaznovan in da je bilo kaznovanih več višjih oficirjev. Nas italijanska preiskava ni zanimala, bili smo preveč potrti. Nihče nas nič ni vprašal tekom preiskave in tudi ni bilo vzroka preiskovati, ali smo tudi mi Carzanci krivi neuspeha. Mi smo storili vse, kar je bila naša naloga in kar je bilo v naših močeh.

Poedini zarotniki so čakali italijanske kolone dotično noč na določenih mestih v ozadju in so ostali po neuspelem podjetju v Avstriji. Izkušali so v naslednjih dneh in tednih preskočiti fronto. Nekaterim se je posrečilo, drugi so morali molčati in trpeti.

Zjutraj ob 9. uri, ko sem videl, da je vse moje delo uničeno, sem preskočil Maso in prešel v Strigno. Medpotoma sem videl 12 bataljonov brigade generala Zinconeja, ciklistov, alpinov, bersaglierov in infanterije, lepo urejenih, kakor so bili urejeni za pohod. In zadaj

za Strignom in po Suganski dolini so se gnetle trupe vseh orožij, kolone avtomobilov — vse se je gibalo še naprej. Velikega aparata ne moreš kar tako ustaviti. —

Prepozno, bratci! Ne pridete več daleč! Oni prvi vam niso hoteli napraviti prostih prehodov.

Vrnimo se proti Bassanu in Vicenzi!

Sisifovo delo.

Danes ne umevam več, kako smo se carzanski Jugoslovani in Čehi mogli tako naglo sprijazniti s svojo katastrofo.

Sklenili smo, da — ostanemo v Italiji, dasi smo imeli garantirano prosto vožnjo iz Italije.

Dne 22. septembra sem prejel vprašanje, ali bi hoteli moji oficirji in ljudje sodelovati pri neki novi akciji v Suganski dolini, s katero si hočejo sedaj izsiliti prelom fronte. Vprašal sem in čudo — oglasilo se je 5 oficirjev in 15 mož, ki so hoteli kot dobrovoljci biti zopet vodniki.

Avtomobil je že odpeljal prvo našo skupino na fronto patroljirat in iskat zveze z našimi Bošnjaki. Vedeli smo, da je ostanek bataljona V. b. h. 1. še vedno ob Masu in da preiskujejo Avstrijci z vsemi sredstvi vzroke italijanskega vpada. — Vsled raznih nam neznanih vzrokov je italijansko vrhovno poveljstvo odreklo nameravano novo sugansko podjetje.

Spoznavali smo v tistih dneh neizmerno ignoranco laške javnosti v naših vprašanjih. Za Slovane ni bilo vobče zanimanja. Nobenega informativnega spisa o Slovanih nisi našel in dnevni tisk je molčal o nas.

Jugoslovani nismo mogli imeti nikakih simpatij, ker nas Italijani niso poznali. Bili smo v italijanskih očeh tisto, kar Avstrijci. Vsi ljudje iz Avstrije so bili »avstriaci«, kar znači že samo ob sebi nekaj grdega, osovraženege. Druga naša lokalna imena: sloveno, croato, boemo so bila le nejasne nijanse enega in istega pojma »austriaco«. Tudi odlični ljudje, višji oficirji,

ki bi po stopnji svoje izobrazbe morali vedeti nekaj več, so bili v teh vprašanjih popolnoma nepoučeni in nepoučljivi.

V novinah se je pojavljala že tuptatam nova beseda »jugoslavo«, a malokdo je poznal njen pravi pomen. Milijoni italijanskega prebivalstva so si leta 1917. predstavljali vse drugo in ne Jugoslovane, kadar so slišali besedo »jugoslavo«. Jugoslavo jim je bil tedaj večinoma nejasen pojem trpečih, zaslužnjenih ljudi. Slutili smo, da čutijo v besedi »južo« — »giogo« (jarem), »slavo« jih pa itak spominja sužnja.

Strašna nam je bila misel, da smo sosedje Italije, ki se nahaja že tretje leto v vojnem stanju z Avstrijo in še ni imela volje vreči med svoje prebivalstvo vsaj nekaj elementarnih pojmov o zemljah in ljudeh, koji streme, da se osvobode avstrijskega jarma. Sedaj že umevamo, da taka duševno neinformirana vojska ne more niti verjeti, da so med »Avstrijaki« ljudje in narodi, ki delujejo zoper Avstrijo. V nas Carzancih so gledali hudodelce, ki greše zoper domovino! — Običajne dezertarje umevajo, ki izjavljajo, da se nočejo več boriti za Avstrijo. To so pač ljudje, ki jih je vojna utrudila in ki so srečni, da so odnesli zdravo kožo v Italijo, ker — radi živé.

Ti-le Carzanci pa izjavljajo, da se hočejo boriti zoper Avstrijo! To je pa že preveč! —

V zemlji, ki ima take pojme o nas, smo ostali in začeli borbo na vse strani.

Prva beseda nas izdaja, da smo tujci v civilu ali tujci v italijanskih uniformah.

»Kdo ste? Odkod?«

Marsikdaj je položaj tako neugoden, da ne smeš niti z besedo »jugoslavo«, czeco« ali »boemo« na dan. Najlažje se odrežeš, če mu vržeš odgovor »slavo«, »serbo«, americano«. Narednika Čačić in Levc, ki znata italijanski, se šalita z dobrohotnimi radovedneži, češ: da smo »giapponesi«. Čudijo se, toda — verjamejo. Tujci so, torej so najbrž »giapponesi«, ki so itak naši zavezniki!

V dneh počitka pričenjamo s propagando pri redakcijah, v meščanstvu in oficirskih krogih. Dokazujemo in pripravljamo svojemu jugoslovanskemu in češkoslovaškemu imenu pravilnejše pojme, korak za korakom, drobtino za drobtino. Formirano se v »Reparto autonomo czeco-jugoslavo« in odhajamo sredi oktobra 1917. na fronto na Monte Zebio, Monte Katz in Monte Rasta in javljamo češkoslovaškemu Narodnemu svetu svoj korak. (Jugoslovanski odbor v tej dobi ni imel v Italiji nikakega zastopnika.)

Pričenjamo z delom na fronti v oddelku 5. bersaglierskega polka in 77. in 78. infanterijskega polka. Bersaglierski polkovnik nas gleda nezaupno, a dobil je ukaze, da smo zanesljivi »Srbi«. Dva dni pozneje poslušamo že njegovo napitnico junaškim upornikom. Bersaglierski major Borghesio porablja priliko, ko marširamo Jugoslovani mimo ene njegovih čet, in govori navdušeno svojim ljudem:

»Vidite jih, fantje! Tu gredo! Ali veste, kdo so ti fantje? Junaki so! Prišli so v Italijo, da osvobodijo svoje brate, ki jih imajo v Avstriji. Tam imajo svoje rodbine. Vidite, tudi oni pravijo: Avstrija mora propasti! Slovani so. Med Italijani in Slovani ni sovraštva. Mi smo si bratje! Oni so bili podložniki Avstrije in oni vedo, zakaj se bore zoper Avstrijo!«

Major Borghesio je postal propagandist za Jugoslovane, čim je videl jugoslovanski oddelek na fronti. In bersaglieri so že vedeli, kdo smo in so raznesli svoje znanje po vsem sektorju.

Bilo je v našem programu premikati se često iz sektorja v sektor, da nas spozna čim več italijanskih polkov. Slutili smo, da pripravljamo tla za legije dobrovoljcev, ki pridejo, ako Bog da in sreča junaška, za nami iz italijanskih taborišč.

Ravnatelj češkoslovaške pisarne v Rimu Hlaváček nas je obiskal ob novem letu 1918. Strmel je, ko je opazil, koliko in kako odličnih prijateljev že imamo v vojni zoni. Bili so prvi sadovi našega drobnega dela, ki so se pa že prijetno čutili do vrhovne komande v Padovi in do Rima.

Po prihodu Staneta Vidmarja smo poizkusili razširiti naš odred in smo osvobodili 80 Čehoslovakov, prišedših baš preko fronte.

Naše moštvo je bilo disciplinirano in v vseh ozi-rih krasno izvežbano. Jugoslovani in Čehoslovaki smo čutili, kako se povsod upirajo radovedne in opazujoče oči na nas in ni čudo, da so se dečki držali. Naše redovne vežbe, manovriranje, Vidmarjeve proste vaje in vsakdanje vaje oddelkov na orodjih so vabile oficirje raznih armad, da nas vidijo. Tudi dvojno moštvo za nogomet smo izvežbali in se udarili čisto z italijanskimi, francoskimi in angleškimi vojaškimi moštvii v Veroni, v Tuguriju pri Vicenzi, v Longi ali na angleškem polju pri Vicenzi.

To je bil naš počitek. Da se vidi, koliko dela smo položili v svoj odred, naj navedem vsakdanji redni program, ki smo ga izvajali z oddelki, koji niso bili na fronti. Program ni poznal izjeme niti v nedeljo, niti v praznik. Ob 8. uri so izvajale čete skupne proste vaje pol ure, ob 9. uri je bila šola ločena za Čehoslovake in za Jugoslovane, ob 14. uri vojaške redovne vežbe, ob 15. uri telovadba na orodjih, ob 16. uri šola v italijanščini, nato igre, ob 20. uri čitanje listov in razgovori, ki so jih vodili oficirji. Morali smo si vzgajati zbor propagandistov, izobraženih ljudi, in sicer z ozirom na naloge v fronti, kjer smo se često drobili in cepili na majhne skupine po 15—20 ljudi za poedine odseke.

Brez ozira na to, ali smo dosegli svoj cilj ali ne, nam ni žal velikega truda, ki smo ga imeli s češko-jugoslovanskim odredom. Naši Carzanci in prvi njihovi tovariši dobrovoljci so se po svoji vzgoji silno razlikovali od vseh poznejših formacij.

Uspehi našega odreda na fronti so vzbujali pozornost. Italija rada govori in razpravlja o činih na fronti.

Novine so pisale kaj rade o naših uspehih. O neznatni naši epizodi, ki smo je doživeli pri Stoccaredu ob napadu na avstrijsko stražo 29. marca 1918., je izpregovoril predsednik ministrstva Orlando k zastopnikom podjarmljenih narodov na rimskem kongresu

začetkom aprila. Celo »Giornale d' Italia«, ki je bil po svoji smeri nam neprijazen, je potegnil za ostalimi časopisi in popisoval naše dogodke na fronti. Dne 3. maja 1918 je objavil prizor, kako so naši dobrovoljci prepevali »Onam, onamo« Avstrijakom 11. polka. List citira pesem in slika njen uspeh, toda zamolčal je, da je pesem jugoslovanska.

12. Politične zapreke.

Po rimskem kongresu so ostali zastopniki Jugoslovanskega Odbora v Italiji. Politično ozračje Slovanom ni bilo več absolutno neprijazno. Najbolj so izkoristili nov položaj Čehoslovaki, ki so koncem aprila že imeli dovoljenje za ustvaritev češkoslovaške vojske v Italiji.

Da smo rešitev češkoslovaškega vprašanja izdatno pospešili baš dobrovoljci na fronti (Reparto czeco-jugoslavo), omenjam samo. Stvar se še itak pojasni, koliko zaslug ima pri čeških političnih upeh v Italiji carzanska afera in delo Carzancev na fronti.

Preden je bila podpisana pogodba glede češkoslovaške vojske v Italiji, smo vežbali že v vojni zoni prve češkoslovaške bataljone, oficirje in moštvo, ki je prišlo iz taborišč in bilo namenjeno za izvidniško službo na fronti, po receptu in metodah našega odreda. K tem češkoslovaškim novim formacijam sem poslal svoje češkoslovaške oficirje in moštvo in tako je prišlo do delitve mojega češko-jugoslovanskega odreda. Iz čeških izvidniških čet je bil formiran 39. čsl. pešadijski polk (»Výzvědní«), ki je bil razdeljen na vso fronto, kakor moje jugoslovanske čete na fronto VII., I. in VI. armade.

Taktično smo delovali s Čehoslovaki roko v roki in večinoma skupno ali vsaj paralelno, administrativno pa smo bili Jugoslovani autonomni.

Meseca maja sem izpopolnil v vojni zoni svoj odred z novima dvema stotinama ljudi. Tudi oficirski zbor mi je zrastel kar preko fronte. Jugoslovanski oficirji, ki so dezertirali iz avstrijske vojske z namenom,

da vstopijo v vojsko proti Avstriji, so ostali v odredu in po kratki vežbi odhajali kot dobrovoljci na fronto. Teh oficirjev in mož nismo niti javili, tako da jih italijanska komisija vojnih ujetnikov vobče nima v evidenci. Zadostovalo je, da sem prijavil generalnemu kvartirju imena in število mož in oficirjev, ki so zaposleni pri mojih četah. V tem oziru so nam kazali italijanski vojni uradi popolno zaupanje. — Priznamam pa, da je tudi komisija vojnih ujetnikov upoštevala naše želje. Poedinci Jugoslovani, nahajajoči se v taborišču, so pisali, naj jih pritegnem k svojemu odredu. Zadostovala je običajna depeša in za nekaj dni je bil prosilec pri nas. Od avgusta dalje se pa na na prošnje iz taborišč nisem smel več ozirati. —

Z veseljem bi bil osvobodil tisoče Jugoslovanov, ako bi bili oficirji na razpolago za nove formacije dobrovoljcev. Kar so dosegli Čehoslovaki potom težavne in dolgotrajne diplomatske borbe, smo imeli Jugoslovani že davno prej de facto potom absolutnega zaupanja in oblasti, katero smo si izvojevali in pridobili Carzanci na italijanski fronti — tiste oblasti, ki je nekateri v Italiji bivajoči člani Jugoslovanskega Odbora niso umevali, zaradi katere so nas rajši sumničili nego bi se zanimali, odkod jo imamo.

Število jugoslovanskih ujetnikov v Italiji smo cenili začetkom 1918 na 30.000; med njimi je bilo seveda 15.000 še avstrijakantov, dobrih 10.000 je pa bilo revolucionarcev, med njimi mnogo prosilcev za svobodo in vstop v srbsko vojsko. Njihove prošnje so uradi zametavali in jih večinoma vobče niso reševali in nihče se ni brigal zanje. Jugoslovanski oficirji dobrovoljci smo imeli možnost priti do njih in jih rešiti, a nam je Jugoslovanski Odbor to delo onemogočil in zabranil. Imel je svoje motive in je vztrajal na začrtani poti ter menil, da prodre . . . Pri tem je zavozil, kakor so zavozili v Italiji že mnogi drugi.

Naša ideja, s katero smo se pečali, je bila drugačna:

S trdoglavim, neuklonljivim ministrom Sonninom nič posla! Makar proti njegovi volji je treba osvobo-

diti Jugoslovane iz taborišč, oficirje in moštvo. To možnost sem imel in sem jo tudi javil Odboru kakor dvema stotinama interniranih oficirjev v Noceri Umbri. Vsi Jugoslovani ven! Ko smo svobodni, prisezimo šele svojemu kralju in ne zahtevajmo, da naj oficijelna Italija dovoli v taboriščkih ujetim »Avstrijcem« prisego kralju Petru! Ko smo izven taborišč, bo uvidela Italija, da z Jugoslovani ni možno ponoviti iste metode, koje se je poslužila pri Čehoslovakih, ki so dobili italijanske komandante bataljonov in vseh višjih mest. Jugoslovan tega ne prenese. Na katerem bojišču ostanemo, je v vojni vse eno. Odloči naj sporazum med srbskim in italijanskim poveljstvom. Ko smo enkrat izven taborišč in formirani, lahko stavimo pogoje Italiji, prej pa ne. Če jih Italija ne sprejme, dobro, odidemo. Italija nas ne bo več internirala in naši ljudje bi se tudi ne pustili internirati. Pustila nas bo, naj gremo v božjem imenu na Solun ali kamorkoli. — A do tega ne pride.

Dobro je, če ostanemo baš na italijanskem bojišču. Eden junaški čin, izveden proti Avstriji na italijanskih tleh, nam ustvari drugo razpoloženje nego vsi slabotni diplomatski napor. In mi smo element, ustvarjen za delo. Jugoslovanom se od tega momenta dalje ne bo treba bati za dobro reputacijo in naše želje bodo bolj zalegle pri sklepanju miru, ako so podkrepljene s čini na fronti. — —

Naša ideja je bila seveda naivna, naivna zato, ker jo je za tako proglasil dr. J., delegat Jugoslovenskega Odbora v Padovi.

A poizkusil sem kljub temu, ali bi se dala ideja oživotvoriti. Ko sem zvedel, da je v taborišču Nocera Umbra 200 jugoslovanskih oficirjev, med njimi podpolkovnik Turudija in več starejših kapitanov, ki so vložili vsi prošnje za osvoboditev in sprejem v srbsko vojsko, sem bil prepričan, da komisija vojnih ujetnikov njihovih prošenj ne bo vobče rešila. Edina možnost, da dobe oficirji svobodo in priliko udejestviti se v borbi zoper Avstrijo, bi bila, ako jih potegnemo potom vrhovne komande iz taborišč. In peljal sem se v

Breganze k majorju Finziju ter mu razložil načrt, da bi ustvarili jugoslovansko brigado 2—3 polkov z 200 oficirji in 10.000 možmi. Za nekaj dni mi je dal Finzi zagotovilo, da vrhovna komanda sprejema projekt ter mi je naložil, naj pripravim pogoje z naše strani. V to svrho sem si vzel 10-dnevni dopust in se peljal v Rim, da poizkusim dobiti pooblastilo in dovoljenje Jugoslovanskega Odbora za tako formacijo ter da obiščem oficirje v Noceri Umbri in jih informiram.

Dr. Trumbića tedaj ni bilo v Rimu. Peljal sem se za njim v kopališče Fiuggi in vzel na znanje njegov politični program, ki ni dopuščal izvršitve mojega projekta, kar sem javil nato tudi zboru jugoslovanskih oficirjev v Noceri Umbri.

Dr. Trumbić je odobril referat glede mojih čet in ni nasprotoval nadaljevanju našega delovanja na italijanski fronti, odločno je pa zahteval, naj opustim ustvarjanje novih formacij.

Kot discipliniran Jugoslovčan sem se podvrgel odredbi in želji dr. Trumbića in se vrnil iz Rima na fronto kakor ptič, ki so mu odrezali peroti.

Razpustiti sem moral ravnokar ustvarjeni kader Marcellise, idealno vežbališče za nove naše formacije.

In oglušil sem napram vpijočim glasom v taboriščih, prosečih, naj jih za božjo voljo rešim vsaj jaz, ko jim 20 drugih prošenj ni pomagalo.

V taboriščih so ostali vsi tisoči naših ljudi do konca vojne, ob razpadu Avstrije se jim je pridružilo še 100.000 novih in vsi skupaj so čakali še leto in dan v obupnih razmerah na vrnitev iz jetništva. K temu nam je ostal še prav po nepotrebnem krivičen pečat avstrijkanstva!

Tako sem ostal osamljen s svojimi jugoslovanskimi četami, ki so že bile formirane, preden je prišel Jugoslovanski Odbor v Italijo. Imel sem za ta odred sicer formalno odobrenje Jugoslovanskega Odbora in dovoljenje, da smem ostati na fronti in delovati v skromnem obsegu še dalje, za kulisami se je pa pričel boj tudi zoper moje dobrovoljce, ki nazadnje niso vedeli, ob čem so. Kaj naj si misli naše moštvo, ako sliši,

da je delegat Jugoslovanskega Odbora izjavil, da smo oficirji dobrovoljci »plačenci«, »negri«, »avanturisti«. itd. — Tako? Mi, ki smo tisočkrat riskirali življenje in ki živimo tako skromno, da si ne moremo izlahka dovoliti nobenega užitka, mi, ki smo poleg običajne vojaške plače, oziroma gaže prejeli eno edino podpora 23.000 lir in še to od srbske, ne od italijanske vlade, torej največ po 30 lir vojaku (oficirju nič!) na glavo, mi smo »plačenci«? — Ali vedo gospodje, ki s tako ponosno gesto karakterizirajo napram trupi oficirje, kaj delajo in kako breme nalagajo komandantom, da si ohranijo disciplino in si pridobe zopet izgubljeni ugled? —

Dovolj o tem! — —

Zdaj še nekoliko komedije!

Slišali so vam italijanski izveščajni uradi v III., VIII. in IV. armadi (ob Piavi in do Brente), kako uspešno delujejo jugoslovanske čete na planinah s svojo propagando. Naj jim baje tudi dam nekaj svojih ljudi. Tega ne morem. Polkovnik Smagniotto, podpolkovnik Dupont in Vigevano so se vozili gledat Vidmarjevo četo.

Nekako koncem junija pa nam prihaja vest, da so si Italijani pomagali sami in da so zbrali eno jugoslovansko četo (blizu 100 ljudi) v Cusinatah, drugo (blizu 100) v Resani in kakih 25 ljudi v Moglianu. Moštvo je tukaj, a oficirjev ni. K takim formacijam tudi nihče ne mara iti. Umljivo je, da so jugoslovanski oficirji v taborišču Nocera Umbra ostali solidarni ter izjavili na italijansko vabilo, da pojdejo bodisi vsi ali pa nobeden. — Moštvo je pa tukaj — osvobojeno — in nima posla, ne oficirjev. Prišlo je proti volji Jugoslovanskega Odbora v vojno zono. Tu ni drugega izhoda nego treba je pomagati. Poslal sem nazadnje sam tem oddelkom nekaj svojih oficirjev ter jih vodil v disciplinarnem oziru, nazadnje sem jih pa enostavno pritegnil v svoj odred.

Smatral sem za svojo narodno dolžnost, da poskrbim za te svobodne, zapuščene rojake. Nekaterim delegatom niti to ni bilo po volji. — Ali so hoteli, da

naj ti-le dobrovoljci ostanejo brez vodstva ali jih pa naj Italijani zopet porinejo v taborišče, odkoder so jih prignali?

Vprašanje prisege je igralo pri teh oddelkih veliko vlogo. Jugoslovanski Odbor jim je naložil, da se ne smejo nikamor premakniti, dokler ne položijo prisege kralju Petru. In pustil jih je čakati, ker nikogar ni bilo, da bi jih zaprisegel. *Circulus vitiosus!*

»Ali jih smem jaz sam zapriseči?«

Baje ne, ker nisem srbski oficir. Priti mora srbski oficir.

»Pošljite torej gospoda majorja Ristića iz Padova!«

Tega baje on ne sme storiti brez naredbe.

Naredbe pa nikoli ne bo.

Srbska vrhovna komanda je poslala s solunske fronte 20 oficirjev v Italijo, dobrovoljcev iz jugoslovanske divizije. Prosili smo namreč za oficirje. Jugoslovanski Odbor je v Rimu sprejel te oficirje, nekoliko jih je prišlo tudi k mojim četam v fronto, toda — imeli so iz Rima instrukcije, da ne smejo prevzeti svojih funkcij, dokler čete niso zaprisežene.

»Ali jih smete zapriseči vi, ki prihajate iz srbske vojske?«

»Ne, ne smemo. Nismo pooblašteni!«

Člani Jugoslovanskega Odbora pa obetajo, da se prisega kmalu izvrši. Imajo že baje formalno dovoljenje. Od koga? — Prisego je treba izvršiti, kakor zahteva »propis«, to je ob navzočnosti katoliškega, pravoslavnega in muslimanskega svečenika. Poslali smo, pravijo, kurirja v Rim po svečenike.

Dobro. Čakajmo, da se vrne kurir s svečeniki! Kurirja pa predolgo ni in četa v VIII. armadi se že buni zaradi prisege. Kurir pa menda ne more najti v Rimu ne katoliškega svečenika, ne popa, ne hodže. Čakajte!

Meni je stvar sumljiva in Vidmar pravi, da je vse humbug, češ, delegat v Padovi nalašč zavlačuje to vprašanje, ki ga je brez potrebe vrgel med ljudi, ker hoče onemogočiti naše gibanje v Italiji.

Polkovnika Smagniotto in Dupont in major Finzi mi trdé, da italijansko vrhovno poveljstvo nima ničesar proti naši prisegi. Italijani se v to stvar nočejo mešati. Finzi dostavlja drastično: »Prisezite Petru ali Pavlu, samo to vas prosim, naj vaši odborniki («signori del Comitato») ne delajo s prisego komedij!«

Pravim — in to je moje trdno prepričanje, da jugoslovanskim delegatom v Padovi ni bilo resno za to stvar. Ako bi jim bilo do prisege, bi bili storili drugače, na pr. bi bili izdali nalog:

»Pivko, zapriseži svoje oficirje in vse dobrovoljce in pošlji podpisane prisege v Padovo!«

Par mesecev sem izgubil, miril čete in obilo energije se je stolklo ob reševanju tega vprašanja, dokler mi ni postala komedija preneumna. Tedaj sem pa postavil četo za četo v zbor, prečitali smo jim predpisano besedilo prisege. govorili smo od besede do besede besedilo, podpisali so redu in zapeli srbsko himno. Podpise smo poslali vojnemu izaslaniku Srbije, italijanskemu vojnemu ministru sem pa enostavno javil dovršen akt in odgovorili so, da je dobro — »va bene!« —

Prepričan sem, da je Jugoslovanski Odbor pravilno postopal, ko je zahteval prisego kralju Srbije. Toda vnanji minister je vztrajno nasprotoval i tvorbi »legije«, kakor tudi prisegi, tudi tedaj, ko so jugoslovanski delegatje sprejeli Ojettijev predlog, naj se od naborov izpljučijo Jugoslovani iz dežel, koje prisoja londonski pakt Italiji, predlog. ki sta ga sprejela tudi predsednik Orlando in Bissolati. Nesprejemljiv je pa bil Bissolati jev predlog, naj Jugoslovani prisežejo namesto srbskemu kralju zvestobo jugoslovanskemu narodu.

Mojih čet se vsa ta pogajanja niso tikala. Bili smo že dobrovoljci in bili smo v tem oziru popolnoma neodvisni od rezultata pogajanj med Odborom in italijanskimi zastopniki, samo, da se svojega prava predolgo nismo zavedali in smo po nepotrebem čakali dar Jugoslovanskega Odbora. Iz primorskih krajev sem imel

nad 100 dobrovoljcev in nikomur ni prihajalo na um, da bi nam zaradi njih delal težave. —

Pred odhodom iz Italije sem se srečal s podpolkovnikom Turudijo, kojemu sem se potožil o tem in onem. Možak me je gledal prezirljivo, ko sem ga informiral o borbi za prisego ter mi rekel laskavo po slovensko:

»Kapitan, oprosti, ti si bedak! Ako si čakal, da stori Odbor kaj za tebe in tvoj odred, si kompletan bedak! Osel si, da nisi sam zaprisegel svojih ljudi že leto poprej — saj ti nihče ni branil! Bil bi storil tako in presekan bi bil gordijski voz. A oni magarci bi ne imeli v Italiji nobenega posla, kojega bi kvarili.«

13. Reparto Jugoslavo.

»Jugoslovanski dobrovoljski bataljon kapitana Pivka«.

(Statistični podatki).

Jugoslovanski odred v Italiji je štel 910 mož, med njimi 33 oficirjev. Po plemenski pripadnosti je bilo 629 Srbov, 163 Hrvatov in 118 Slovencev, po veroizpovedanju 631 pravoslavnih, 274 katoličanov in 5 muslimanov.

Po pokrajinah so se delili:

Iz Banata in Bačke je bilo 89 mož, iz Srema 47, iz Hrvatske in Slavonije 171, iz Bosne in Hercegovine 409, iz Dalmacije 81, iz Istre, Goriškega in Trsta 44, iz Kranjske 37, iz Štajerske 29, iz Koroške 3, skupaj 910.

Oficirje naj navedem imenoma:

1. Kapitan dr. Ljudevit Pivko, Maribor.
2. Poročnik Stane Vidmar, Ljubljana.
3. Poročnik Oton Kovačič, Kostrivnica-Podplat.
4. Poročnik Vuletić Delimir, Zagreb.
5. Podporočnik Belošević Mirko, Zagreb.
6. Podporočnik Čurić Ante, Donji Vakuf.
7. Podporočnik Drobac Ante, Dubrovnik.

8. Podporočnik Fedel Martin, Ližnjan, Istra.
9. Podporočnik Iternička Franjo, Osijek.
10. Podporočnik Jurković Luka, Korčula.
11. Podporočnik Kambič Mirko, Ajdovščina.
12. Podporočnik Kereković Luka, Brod na Savi.
13. Podporočnik Kostrenčić Luka, Crkvenica.
14. Podporočnik Kranjec Ferdinand, Ilirska Bistrica.
15. Podporočnik Kumer Lojze, Idrija.
16. Podporočnik Miterko Vasilije, Berkasovo, Šid.
17. Podporočnik Nepokoj Ivan, Osijek.
18. Podporočnik Nikolić Mate, Gornja Lastva, Kotor.
19. Podporočnik Plevelj Alojzij, Radomlje, Kamnik.
20. Podporočnik Popadić Bogoljub, Bugojno.
21. Podporočnik Popović Dean, Virovitica.
22. Podporočnik Plhak Hugo, Sladka gora, Celje.
23. Podporočnik Pajk Božidar, Gorica.
24. Podporočnik Sačer Stjepan, Gornja Stubica.
25. Podporočnik Svetec Franjo, Zagreb.
26. Podporočnik Šušteršič Josip, Žalec, Celje.
27. Podporočnik Vignjević Dušan, Pisarovina, Zagreb.
28. Podporočnik Volarić Franjo, Vrbnik, Krk.
29. Podporočnik Zlatar Ante, Povelja, Brač.
30. Podporočnik Zvonarević Todor, Podvinje, Brod.
31. Podporočnik dr. Wiegele Zdravko, Beljak.
32. Podporočnik Žagar Josip, Celje.
33. Podporočnik Veselko-Sedlecky Alojzij, Derventa.
34. Poročnik Demarchi, ki je upravljal do julija 1918. jugoslovanski odred v Resani (VIII. armada), se je iz lastnega nagiba odpovedal službi in odšel prostovoljno v tabor Nocera Umbra.

V odredu so začasno vršili službo tudi ruski podporočnik Gugljević (do sept. 1918.) in Čehi Carzanci poročnik Jirsa František, podporočnik Kohoutek Josef, Zelený Miloš, Pajger Karel in Mottl Karel, ki so

pa sredi leta 1918. ob delitvi Čehoslovakov in Jugoslovanov prestopili v češkoslovaško legijo.

Mrtvih (padlih v borbah, umrlih vsled težkih ran, bolezni, je imel bataljon devet, in sicer:

1. Runjanin Trivo, roj. 1898. Gabešci (Hrv.), padel na Monte Grappa 23. IX. 1918., pokopan v Marostiki 25. IX. 1918.

2. Podpor. Veselko-Sedlecký rojen 1898. v Derventi, Bosna, odlikovan s srebrno hrabr. medajlo, padel na Monte Valbella 29. junija 1918., pokopan 30. junija na vojaškem grobišču pod Monte Valbella.

3. Curković Marko, rojen 1892., Livno, pokopan 22. oktobra 1918., Brescia-Edolo, reg. str. 22, št. 334.

4. Korporal Manoš Anton, rojen 1898., Zlarin-Šibenik, pokopan 30. oktobra 1918., Edolo.

5. Sretanović Vaso, rojen 1897., Kobildo, Sarajevo, pokopan 30. oktobra 1918. Edolo, reg. Nr. 73, št. 385.

6. Peterle Josip, rojen 1887. Brunovec, Krško, umrl v Vicenzi, ospedale di tappa 16. decembra 1918. (Bataljon ga je ob svojem odhodu moral pustiti v bolnišnici).

7. Narednik Zupančič Ivan, rojen 1881. Katinara-Trst, dvakrat odlikovan, umrl 3. decembra 1918.

8. Nosović Pavao, rojen 1897. Gacko, pokopan 26. oktobra 1918. Edolo, reg. str. 38, št. 350.

9. Đurić Srečko, rojen 1897. Bukovići-Sasanice, Bosna, umrl 5. decembra 1918.

Razen teh je imel bataljon 60 ranjencev, ki so večinoma popolnoma okrevali. Ob svojem odhodu iz Italije smo pustili 17 mož v vojni zoni v vojaških bolnicah Marostica, Sandriĝo, Edolo, Mestre, Vicenza, Verona in Brescia, ki so se tekom 1919. vrnili za nami v domovino. Invalidi so korporal Ivan Rončević, redov Dušan Vidić in redov Karamehmedović.

Iz bataljona so izstopili dobrovoljci, ki so prosili za podelitev italijanskega državljanstva in za sprejem v italijansko vojsko. Takih je bilo šest (19. septembra 1918.).

Omeniti moram, da so italijanske oblasti postopale z njimi korektno in jih — zaprle.

Odlikovanja je prejelo mnogo oficirjev in mož. Zadnjih odlikovanj pa, zlasti angleških za sodelovanje z angleško divizijo v zadnjih dneh vojne) nismo več prejeli vsled svoje nagle demobilizacije in odhoda iz Italije.

Na lastno prošnjo je bilo odpuščenih iz bataljona pet dobrovoljcev, a vsak izmed njih je moral podpisati lastnoročno izjavo, da se vrača prostovoljno v delavsko četo, t. j. med ujetnike. Oficirski zbor se je mnogo posvetoval o tem, kaj naj ukrene na zahtevo dobrovoljcev, ki so hoteli izstopiti. Neprijetno je bilo, da bi morali mi Jugoslovani sami svobodnemu rojaku jemati svobodo in ga oddajati v italijansko taborišče. Da nas ne bo mogel nihče dolžiti nekorektnosti, smo hoteli take elemente ohraniti pri sebi in jim dati vse ugodnosti v posebnem oddelku, voditi jih v svojem spisku ter jih puščati pri poslih v ozadju, za fronto — kljub temu so pa nekateri vztrajali pri zahtevi, da se hočejo vrniti v tabor.*)

Disciplina v četah je bila v celoti dobra, v nekaterih oddelkih vzorna. Četa poročnika Kovačiča na pr. ni doživela niti enega disciplinarnega prestopka in zato ni bilo v njej do konca vojne niti ene kazni.

Bataljonski arhiv in arhivi poedinih čet se nahajajo pri meni v Mariboru. Popolni so arhivi oddelkov, ki so vršili službo v odsekih VII., I. in VI. armade, ostali so nepopolni.

14. jugoslovanski bataljon na italijanski fronti.

Sektorji, v kojih so stali oddelki Jugoslovanskega dobrovoljnega bataljona:

---

*) General Badoglio mi je naročil v soglasju z generalom Coffarom, načelnikom glavnega štaba 8. armade, sledeče: »Risultando che detti chiederebbero di tornare lavoratori, egli (capitano Pivko) vi potra aderire, facendo pero firmare ad ogni singolo regolare dichiarazione, con cui riconosce di voler tornare nelle compagnie lavoratori e ne fa domanda.«

I. Fronta VII. armade.

1. Vescasa, sektor Tonale, frontni odsek alpinskega bataljona Val Brenta.

2. Conca Montozzo, sektor Albiolo, frontni odsek planinskega bataljona Pinerolo.

3. Ercavallo, frontni odsek alpinskega bataljona Susa. Jugoslovani so zasedli tukaj eksponirano stražo na koti 2970 in opravljali službo zelo uspešno.

Četa poročnika Kovačiča se je koncentrirala 31. oktobra v Edolu, odkoder je odrinila v Tirano. Dne 2. novembra se je prepeljala na Giogo Stelvio (Ortler) v sektor II.a cantoniera v frontni odsek alpinskega bataljona Cuneo. V tej dobi še Avstrijci niso ničesar vedeli o polomu avstrijske vojske.

Dne 3. novembra se je jugoslovanska četa udeležila preganjanja umikajočih se Avstrijcev v smeri Meran-Bolzano. Naši dobrovoljci so se na željo italijanskih komand priključili raznim italijanskim kolonam kot vodniki in tolmači.

Četa je zaključila svojo službo na fronti 6. novembra, deloma šele 12. novembra 1918. in se zbrala nato v Mompianu. Poveljstvo VII. italijanske armade je podarilo četi srbsko zastavo in vsi udeleženci so prejeli 15. novembra bakrene medalje, oficirji (Kovačič, Kumer in Volarić) pa srebrne medalje.

Spomina je vredno, da je dosegel odred poročnika Kovačiča na višinah obilo uspehov. V sektorju Ercavallo je dobil zvezo z avstrijskimi Kaiserschützi, na Albiolu pa s Slovenci 26. domobranskega polka (Maribor). Avstrijske komande so bile nestrpne in nervozne, kjerkoli so nas občutile na tej fronti. Dotične sektorje so bombardirali tako silovito, kakor nikdar poprej.

II. Fronta I. armade.

Meseca oktobra 1917., torej še pred avstrijsko ofenzivo ob Soči, je že stal naš prvi odred na fronti v sektorjih Monte Rasta, Monte Katz, Monte Zebio, Monte Interrotto. V odredu so bili tedaj še združeni

Jugoslovani in Čehoslovaki, vsi Carzanci. Razdeljen je bil na 3 oddelke v odsekih 5. bersaglierskega in 77. in 78. infanterijskega polka. Po kobaridskem polomu smo se morali umakniti tudi mi iz teh sektorjev nazaj.

Od maja 1918. do konca vojne smo imeli v področju I. armade stalno jugoslovansko četo 8 oficirjev in 180 mož.

V ukazih raznih divizij in brigad nazivajo jugoslovansko četo s konvencionalnim imenom »Reparto Posina«. Oddelek je prejel obilo pohval in priznanj, razen tega je bilo v njem odlikovanih tudi osebno več oficirjev in mož. (Iz ukazov se vidi, da so italijanske komande včasih pomotoma smatrale »Reparto Posina« za Čehoslovake.)

Jugoslovanski odred v I. armadi je bil izredno delaven in podjeten. Imel je neprenehoma polovico ljudi na fronti, druga polovica je pa počivala v Valmalungi (Schio). Turnus naporne službe in počitka je bil pri tem oddelku isti kakor v italijanskih trupah. Pravilno so se menjavali vsakih 15 dni. Preobširno bi bilo poročilo, ako bi hotel navesti vse sektorje in popisati njihovo delo in uspehe. Podroben referat pričim na drugem mestu.

Jugoslovani oddelka »Posina« so zavzemali do 31. oktobra 1918. menoma položaje v odsekih Monte Corno, Monte Spil, Val d' Astico, Val Gelpach, Passubio, Alpe Cosmagon, Ferro di Cavallo, Dente, Basso Panetone, Anghebeni, M. Pruche, Griso, M. Majo, Vallarsa, Mattassone, Trappola, Panega, Posina, Stretta di Zovari, Calgari, Sogli Bianchi, Riofreddo, M. Caviogio, Val d' Assa, Pedescala itd.

Izmed italijanskih polkov in bataljonov, pri katerih smo bili na omenjenih položajih, navajam samo nekatere: 7. polk alpinov, bataljon Monte Pavione, bersaglierski bataljon št. 11, 40, 72, LV. reparto d'assalto, infanterijski polki št. 157, 158, 236, 235 itd. V krasnih razmerah smo živeli na fronti pri brigadi Piceno, Liguria in pri 5. bersaglierski brigadi. Poveljstva 6., 12., 32., 55., in 69. divizije ter X., XII. in V. armadnega zbora so nam šla povsod na roko.

Omenjam, da smo si uredili v vasi Marcellise blizu Verone kader, kjer smo vežbali svoje oddelke, metali bombe, streljali in vežbali pohode z angleškimi maskami.

III. Fronta VI. armade.

Četa poročnika Staneta Vidmarja v področju VI. armade je bila izmed vseh jugoslovanskih oddelkov najmočnejša. Štela je 360 ljudi, med njimi mnogo v specialnih orožjih izurjenih mož. Z 10—13 oficirji je vršila ta četa neprenehoma od marca do konca vojne službo v sektorjih Monte Valbella, Col de Rosso, Col d' Echele, Val Frenzela, Sasso Rosso, Croce S. Francesco, Cornone itd. Septembra in oktobra je stala stotina teh Jugoslovancev na položajih Monte Grappa, Monte Asolone, Monte Pertica in Porta di Salton, torej v sektorjih IV. armade. Udeležila se je z oddelkom slovitega juriša na Monte Valbella 29. junija 1918. skupno s Čehoslovaki, pri katerem je imela razen navedenega 1 mrtvega oficirja 6 ranjencev (podporočnik Belošević in redovi Vidić Dušan, Ostojin Lazo, Jan Joca, Princ Janez, Kališki Dragoljub) in prejela obilo odlikovanj. Zadnje ofenzive se je udeležila z dvema stotinama ljudi, ki so prodirali z angleškimi in italijanskimi divizijami preko Pergin. *)

Četa je imela na razpolago avtomobilno kolono 15 kamionov in je bila vsled svoje mobilnosti danes tukaj, jutri tam.

Kadarkoli se je pojavil na avstrijski fronti slovanški bataljon, je drdral oddelek Vidmarjeve čete na vrhove, da dobi z Avstrijaki zveze. Propaganda je bila izredno živahna in uspešna. Tudi v informativnem oziru je dala ta četa Italijanom toliko važnih notic in

---

*) Čim so na svojem pohodu zajeli bežeče kolone avstrijske artilerije, je podporočnik Nande Kranjec preobrazil svoje Jugoslovane v kavalerijo. Na 82 kanonov italijanskega vojnega plena si lastimo jugoslovanski dobrovoljci pravo.

gradiva o premikanju avstrijskih trup, da se njeni uspehi ne morejo dovolj oceniti.*)

IV. Fronta IV., VIII. in III. armade.

Jugoslovanski oddelki v sektorjih ob Piavi nimajo toliko uspehov, kakor na planinah. Vzroki leže v stališču delegata Jugoslovanskega Odbora, ki je izdal tem oddelkom posebna navodila in ker delj časa niso imeli dovolj oficirjev. Imeli so pa isto voljo udejestvovati se v borbi zoper Avstrijo kakor prej imenovani oddelki.

Oddelek poročnika Sačerja (VIII. armada) se je udeležil zadnje ofenzive ob Piavi skupno s Čehoslovaki. Pri mestecu Crocetta Trevigiana je vstopil v zvezo 27. Reparta d' assalto, prekoračil z njim na pontonih Piavo pri mestecu Vidor in zasledoval bežeče Avstrijake v smeri Valdobbiadene, Miane, Follina, Cison do Belluna.

Na fronti III. armade so stali Jugoslovani julija in avgusta 1918. v sektorju S. Dona in Zenson. Vodil jih je tedaj podporočnik Gugljevič.

---

*) Omenjam samo nekatera mesta iz ukaza: Comando 6. Armata, Reparto Informatori, Ordine di servizio 7. Luglio 1918. Encomio al personale del reparto. — Il Comando Supremo ed il Comando d'Armata hanno espresso il loro compiacimento per il modo come ha funzionato il servizio informazioni sia durante il periodo in cui il nemico preparava contro di noi la sua poderosa offensiva, sia durante lo svolgimento della stessa. È con vero orgoglio che io ringrazio tutti Voi, Ufficiali o soldati, per la cooperazione attiva e intelligente che avete dato ogni giorno, ogni ora. A Voi, Czechi e Jugoslavi che nel diuturno lavoro di contatto col nemico avete fatto sentire ai Vostri fratelli ancora di la la forza della Vostra voce di ribelli ad una iniqua oppressione . . . giungà la mia parola di riconoscenza per la fede con cui avete sempre lavorato, per la fede con cui avete sempre creduto, con me, alla vittoria. E sia per Voi tutti suprema soddisfazione il sapere che il continuo intelligente lavoro di tutti Voi ha fatto sì che l'Ufficio giungesse all'attesa battaglia in condizioni di preparazione tali che »Tutto ciò, che il nemico aveva preparato dietro alle sue linee era a noi noto.«

Ta ukaz je dokaz, koliko smo i mi Jugoslovani pripomogli, da je propadla avstrijska junijska ofenziva 1918.

Izčrpno poročilo o delovanju naših čet podamo na drugem mestu. Opozarjam, da je objavljenih že precej prizorov iz našega delovanja v listih »Sokolič«, »Tabor«, »Edinost«, »Vojni Vestnik«.*)

Demobilizacija.

Ugo Ojetti je napisal uredniku »Secola« 25. junija 1919. pismo »Gli jugoslavi al fronte italiano (gl. »Il patto di Roma« scritti di Giov. Amendola itd. 1919.), v katerem ceni naše zasluge za ustvaritev češkoslovaške legije in hvali mene osebno zelo laskavo: »l' esempio piu alto e piu puro di odio all' Austria e di affetto all' Italia che io abbia, tra slavi, incontrato in quattro anni di guerra.«

Glede Jugoslovanov na italijanski fronti je gospod Ojetti neinformiran in ve le, s kakim trudom smo pripravljali Čehoslovakom pot:

»Il colonnello degli alpini, Tullio Marchetti . . . e il capitano Finzi . . . riconobbero nel P. l' altezza dell'animo e dell'intelligenza, la duttile capacita di organizzatore, la pronta abnegazione e il silenzioso coraggio. E lo aiutarono con ogni possa a ordinare le prime squadre, le prime compagnie, il primo battaglione czeco-slovacco«.

Glede Jugoslovanov pravi gospod Ojetti, da sem dobil šele septembra ali oktobra 1918. nalogo poizkusiti organizirati jugoslovanske oddelke in sicer »med onimi Jugoslovani, ki manj politizirajo in ki hočejo najprej pomagati razbiti Avstrijo, potem šele debatirati o svoji bodoči državi in njenih mejah.«

Gospod Ojetti je, kakor se vidi iz tega pisma, površen v naši zadevi in nima pojma o delu jugoslovanskih oddelkov na italijanski fronti. Ne čudimo se mu, dasi je bil baš on, ki je stal v zadnjih mesecih vojne na čelu propagandnega urada v Padovi, imel prilike slišati kaj več o nas. Njegovo površnost si lahko

---

*) Več dokumentov in pohval je objavljenih v tržaški »Edinosti«, dne 23. septembra 1923.

razlagamo s tem, ker so poročila o delu jugoslovanskih čet prihajala do vrhovne komande skupno s poročili češkoslovaških odredov in so se oboji uspehi šteli često skupno pod enim — namreč češkoslovaškim imenom. Na tem ni nazadnje nič napačnega, saj si Jugoslovani nismo hodili po slavo, temveč po delo. Siromak Oietti se je moral v Padovi tudi mnogo prepirati z jugoslovanskimi delegati o principih in pogojih, pod katerimi bi se eventualno osnoval v Italiji naš dobrovoljski zbor in je pri teh živahnih debatah pozabil na nas skromne četaše, ko smo se potikali že leto in dan po italijanskih skalah med alpini, bersaglieri in infanterijo. Videl je samo najbližjo našo četo pri Padovi, počivajočo v Resani, baš četo, ki so jo formirali Italijani sami proti volji Jugoslovanskega Odbora, četo, ki se je iz pojasnenih vzrokov branila iti na fronto brez prisege in ki je napravila vsem obilo skrbi.

Bil je seveda pogrešek, ki smo ga storili, da nismo delali zase glasne reklame, brez katere v Italiji ne dosežeš ničesar. Naša skromnost je bila, kakor se vidi, naravnost pregreha. Izrabil jo je nazadnje še italijanski generalni štab, ki v poročilu o močeh, udeleženih v zadnji borbi pred prelomom Avstrije, navaja natančno vse divizije in polke in oddelke in imenuje celorumunsko četico, o Jugoslovanih pa molči. Teh seveda sedaj ni bilo več, dasiravno smo drli od švicarske strani do Merana, od Asiaga do Pergin in Bressanone (Brixen), preko Vittoria Veneta do Belluna. Generalni štab je pač smatral v svoji previdnosti Jugoslovane za Rumune.

Vendar se nas je spomnil okrog 16. novembra, ko je izdal famozno naročilo o demobiliziji Jugoslovancev. Naročil je meni in oficirjem Vidmarjeve čete, naj zberejo vse jugoslovanske čete v Longi, oddajo crozje in vodijo bataljon »in attesa di rimpatrio« v Altamuro, ostali oficirji pa naj potujejo sami v Cittaducale. Bil sem še po poslih na fronti in nisem vedel za ukaz, da bi ga v prvem momentu zabranil. Četni in vodni oficirji so pa jeli ukaz takoj izvrševati. Altamura je bil kraj, kjer se je nahajalo veliko taborišče ujetni-

kov, zato so smatrali, da bo bataljon interniran. Nekateri oficirji so kratkomalo odpotovali v Cittáducale, da ne vidijo klavrnega konca jugoslovanskega dobrovoljstva v Italiji, ter so poslali oddelke brez vodstva v Longo Vidmarju. Vidmar pa tudi ni človek, ki bi lomil solidarnost. »Ako ne pojdemo vsi vkup, in ako pojdemo v taborišče, ni treba, da gremo z bataljonom mi, ki istotako slovesno odklanjamo nalogo, da bi vodili dobrovoljski bataljon v italijanski ujetniški tabor.« In podal je izjavo, da pojde i on s svojim zborom oficirjev v Cittáducale ter prejel nato potne listine. — V tistem trenutku sem se vrnil iz Trenta in našel že zrevolucioniranih 600 ljudi brez oficirjev. Vse proklinja, vse divja. Vest, da bodo vrženi v tabor, je učinkovala strahovito.

V tako težavnem položaju sem se malokdaj nahajal.

Brez ozira na demobilizacijski ukaz vrhovne komande sem tekom noči telefoniral na vse strani, kjer so bili še poedini moji oddelki in naložil oficirjem, da morajo osebno dovesti v Longo oborožene ljudi. Odredil sem to zaradi tega, ker sem hotel zabraniti uničujoči utis, ki bi ga imeli dobrovoljci pri netaktnem razoroževanju, kakor so ga zakrivili oficirji pri enem oddelku.

Zaran sem odredil zbor. Bil sem edini oficir. Posrečilo se mi je pa takoj pomiriti duhove z izjavo, da se je zgodil pogršek in da demobilizacijske naredbe v tej obliki ne priznavam. Izjavil sem, da bataljona ne zapustim in da sem polovil telefonski še 8 oficirjev, koji so še v vojni zoni in ki so čakali na moj ukaz. »Ti oficirji pridejo in bodo vodili z menoj naš bataljon v domovino. Nihče naj ne misli, da nas Italijani porinejo med ujetnike. Kukavica je dobrovoljec, ki bi se dal sramotiti. Nismo se bali smrti na fronti in jaz sem prvi, ki dam, ako bo treba, znamenje za novo borbo. Nobelega mojega dobrovoljca ne bodo zaprli, dokler sem živ.«

Potrtilim ljudem so iznova zasijale oči in izvršili so naredbo, da si vsak priskrbi po eno bombo in si obdrži

jer men z arditskim nožem. Puške seveda oddamo, ker ni misliti, da bi si nesli italijanske puške v Jugoslavijo.

Ostanki so se zbrali, prišli so zadnji oficirji in vodili smo svoj bataljon v domovino. —

Prva postaja Altamura ni bil za nas prikladen kraj, dasi se nismo nahajali v zloglasnem taborišču, temveč v barakah zunaj taborišča.

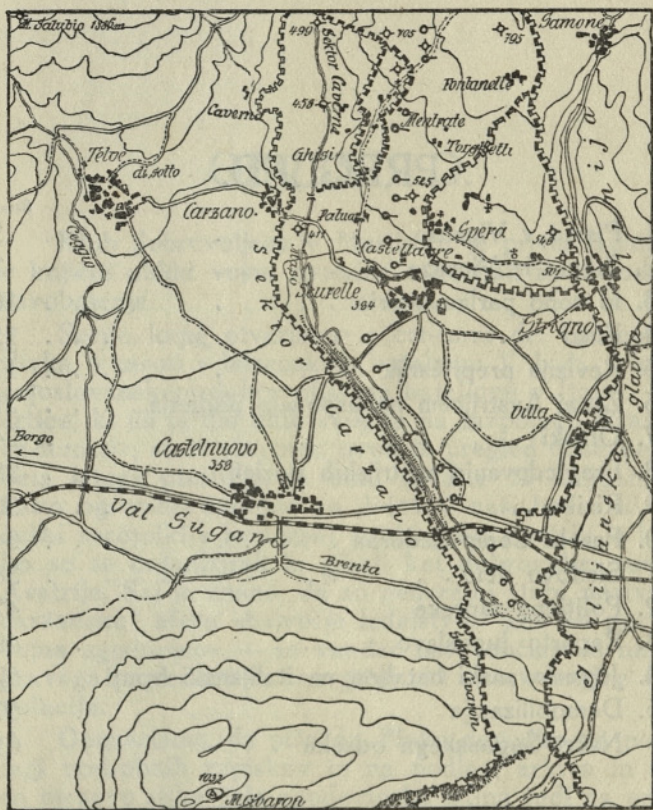
Javil sem željo, da hočemo drugod čakati na brod, in vojno ministrstvo nas je premestilo v kasarne, v mesto Bitonto (Bari), kjer smo čakali mesec dni na prevoz. Tu smo dobili na razpolago vlak za prevoz v Taranto, ko smo prejeli obvestilo, da je v luki pripravljeni francoski brod za naš bataljon. »Corvin« nas je prepeljal v Dubrovnik, kjer smo čakali do 11. februarja na razpored. Depeša srbske vrhovne komande z dne 10. februarja 1919., je odredila bataljon za službo v 2. jugoslovanskem polku.

Vse drugo, kar pravijo in pišejo o usodi mojega bataljona v Italiji, češ, da so nas internirali itd., so bajke.

Italijanske oblasti so postopale z nami kljub nevarni politični napetosti tiste dobe, ko so bile meje med Jugoslavijo in Italijo hermetično zaprte, vsaj korektno, ako ne prijateljsko.

Ne smem prezreti zadnje italijanske geste, ki nam je ugajala: Italijanski admiral E. Acton v Tarantu je poslal adjutanta, ki me je prosil, naj obiščem admirala. Bilo je dan pred odhodom iz Italije, ko se je bataljon že vkrcaval. Admiral je prejel ukaze iz Rima, naj poskrbi za udobno vožnjo mojega bataljona, in mi je ponudil italijanski brod, kjer bo baje udobnejša vožnja, nego na majhnem, starem francoskem »Corvinu«. Odklonil sem ljubeznivo ponudbo, zahvalil in šel na obal, kjer so Bošnjaki prepevali himno Karadjordjeviću.

Oficirji, koji so se zbrali v Cittàducale, so se pa odpeljali 6. decembra 1918. iz barijske luke v Solun in čakali v taborišču Mikry na razpored v srbski vojski.

Odsek Val Sugana.

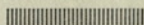
M. 1:50.000

2.c.m.v. = 1 km

■■■■ glavni rovi, ■■■■ zapušćeni ali rezervni rovi.
 ○ avstr. prednje straže.

PREGLED.

	Stran
1. Pismo v Vicenzo	3
2. Signal iz Vicenze	7
3. Io sono parlamentario	10
4. Finzi	15
5. Revizija prepričanja	17
6. Zakaj Avstrijcem ne uspevajo podjetja	21
7. Obiski	24
8. Pregledovanje avstrijskih pozicij	28
9. Riziko	30
10. Parola Como-Cadorna	34
11. Sisifovo delo	38
12. Politične zapreke	42
13. Reparto Jugoslavo	49
14. Jugoslovanski bataljon na italijanski fronti	52
15. Demobilizacija	57
Načrt Suganskega odseka	61

OBVESTILO.

Klub dobrovoljcev v Mariboru je pričel izdajati v knjižni obliki vojne spomine o borbah za narodno osvobojenje.

Serijo knjig otvarjamo s črticami dr. Ljudevita Pivka o zaroti v bosenskem bataljonu V. b. h. 1 in o jugoslovanskem dobrovoljskem bataljonu v Italiji. Te črtice, ki jih je dal klub svojčas na razpolago tržaški »Edinosti«, so le skromen uvod in pregled obsežnega dela istega pisatelja, ki nam slika v 12 knjigah, s kako ogromno energijo so delovali naši bosenski in češki zarotniki v avstrijski vojski proti Avstriji in kako so se organizirali in gibal kot dobrovoljci zunaj Avstrije. Saj je znano, da so generalni štabi nazivali carzansko afero »največje izdajstvo, kar jih pozna vojna zgodovina« — in vendar naše občinstvo nima pravega pogleda v ta energični akt naše narodne revolucije.

Opozarjamo, da piše dr. Pivko dogodke na podlagi podrobnih zapiskov in na podlagi arhiva in da so njegove slike gola zgodovinska istina tudi na onih mestih, kjer bi pripovedna oblika lahko zavajala čitatelja k misli, da ima vojni roman pred seboj.

Javljamo, da izidejo — po možnosti — sledeče knjige:

1. »Seme«,
2. »Jablane med frontama«,
3. »Vulkanska tla«,
4. »Carzanska noč«,

5. »Tožniki in branitelji«,
6. »Reparto«,
7. »Val Bella«,
8. »Šifrirana pisma«,
9. »Skrbi«,
10. »Delo«,
11. »Pred razpadom«,
12. »Demobilizacija«.

Kot 13. knjiga se pridruži tej seriji roman gospe Ljudmile Pivkove »Kriminal«.

Knjige bodo opremljene tudi z načrti (risbe g. J. Žagarja) in slikami.

Maribor, dne 28. oktobra 1923.

